



Jaunatnes starptautisko
programmu aģentūra



Jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālās iekļaušanas esošās situācijas kartējums

Pasūtītājs: Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra

Īstenotājs: Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūts (LKA KMI)

Rīga, 2022

Saturs

1. Konteksta raksturojums	3
2. Kopsavilkums	4
Būtiskākie secinājumi	4
Būtiskākās vajadzības	6
Būtiskākā mērķgrupu statistika	8
3. Mērķgrupu statistisks raksturojums	9
Jauniešu skaits kopā	9
Jaunieši ar invaliditāti	11
Sociālās atstumtības riska jaunieši	12
Jaunieši NEET situācijā	14
Jaunieši – bezdarbnieki	16
Priekšlaicīgi mācības pametuši jaunieši	17
Jaunieši ar veselības problēmām	19
Etniskās minoritātes	20
Jaunieši ārpusģimenes aprūpē	21
Jaunieši attālākās apdzīvotās vietās	22
Emigrācija un remigrācija	22
Jaunieši – Valsts probācijas dienesta klienti	23
Ielu jaunatne	24
4. Mērķgrupu sociālās iekļaušanas barjeras	24
5. Darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām: esošā situācija	27
Nevalstiskais sektors darbā ar jaunatni	27
Darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām	31
Organizāciju resursi un kapacitāte: intervijās paustie viedokļi	35
Organizāciju vērtējumi par JSPA koordinētajiem finansējuma rīkiem	36
6. Vajadzības darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām	38
Informētība un izpratnes veidošana	38
Zināšanas un kompetences	38
Atbalsts ikdienas darbā	38
Finansējums	39
Monitorings	39

1. Konteksta raksturojums

2022. gada pavasarī “Eurobarometra” īstenotajā zibensaptaujā “Jaunatne un demokrātija Eiropas Jaunatnes gadā”¹ tika identificēti, ka **Latvijas 15-30 gadīgie jaunieši kā galvenās tēmas, kam būtu jāpievēršas, visbiežāk nosaukuši: garīgās un fiziskās veselības un labklājības uzlabošana** (44%; ES vidējais rādītājs 34%), **cīņa pret nabadzību un ekonomisko un sociālo nevienlīdzību** (attiecīgi: 38% un 32%), **nodarbinātības veicināšana** un bezdarba novēršana (34% un 28%), **nelabvēlīgā situācijā esošu jauniešu iekļaušana** (29% un 28%). Tāpat šie dati liecina, ka katrs piektais jauniešs par būtisku tēmu uzskata **iekļaujošas sabiedrības veicināšanu**, tostarp dzimumu līdztiesības veicināšanu un diskriminācijas novēršanu. Savukārt 2018. gadā īstenotajā pētījumā “Jauniešu labbūtība Baltijas valstīs”² **kā būtiskākie sociālās iekļaušanas aspekti Latvijā identificēti: (1) augsta ienākumu nevienlīdzība; (2) augsti nabadzības riska rādītāji; (3) augsti sociālās atstumtības rādītāji; (4) katra desmitā jaunieša mājāsaimniecībai ir problēmas ikdienas maksājumu veikšanā; (5) jaunieši novērtē, ka sabiedrībā ir augsta sociālā spriedze – gan starp nabadzīgajiem un bagātajiem, gan starp etniskajām un rases grupām, gan seksuālās orientācijas dēļ; (6) katrs ceturtais jauniešs novērtē, ka viņam ir nelielas iespējas gūt panākumus dzīvē, savukārt gandrīz katrs otrais novērtē, ka viņam ir nelielas iespējas gūt finansiālos panākumus dzīvē. Īpaši būtiski, ka atsevišķos aspektos Latvijas rādītāji ir izteikti sliktāki nekā Eiropas Savienības valstu vidējie. Visi šie dati liecina, ka, pirmkārt, jauniešu ar ierobežotām iespējām dažādās to mērķgrupās Latvijā ir izteikti daudz, un, otrkārt, ka arī paši jaunieši šos sociāli aktuālos jautājumus atzīst par sev būtiskiem un risināmiem.**

Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra izstrādā “Iekļaušanas stratēģiju 2022.–2027. gadam Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras administrētajām “Erasmus+” jaunatnes jomā un “Eiropas Solidaritātes korpusa” programmām” (turpmāk – “Iekļaušanas stratēģija”). Lai sniegtu informatīvo un statistisko bāzi “Iekļaušanas stratēģijas” izstrādei tika izstrādāts **jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālās iekļaušanas kartējums**. Kartējumā sniegts pārskats par jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupām un to statistiskajiem rādītājiem, kā arī analizēta informācija par mērķgrupu sociālās iekļaušanas barjerām un līdzšinējo darbu ar mērķgrupām. Līdz ar to šis kartējuma ziņojums **sniedz plašu analītisko bāzi turpmāko sociālās iekļaušanas aktivitāšu plānošanai un īstenošanai**.

Kartējuma izstrādei **tika īstenotas vairākas pētnieciskās aktivitātes: (1) Dokumentu analīze** (Eiropas Savienības, valsts, pašvaldību līmeņa plānošanas dokumenti; nozaru pārskati; iesaistīto institūciju darba plānošanas dokumenti u.c.), **(2) Statistikas datu analīze**, izmantojot kā nacionālās (Oficiālās statistikas portāls; konkrētu institūciju datu bāzes (Nodarbinātības valsts dienests; Labklājības ministrija, u.c.)), tā starptautiskās datu bāzes (“Eurostat”; “World Health Organisation”), **(3) iepriekš veiktu pētījumu datu sekundārā analīze, (3) individuālās padziļinātās intervijas** ar organizāciju, kas strādā ar jauniešu mērķgrupām, pārstāvjiem (kopā veiktas 9 intervijas ar 6 nevalstiskajām organizācijām, 1 pašvaldību, 1 izglītības iestādi, 1 ekspertu). Visa iegūtā un apkopotā informācija un dati tiek analizēti šajā kartējuma ziņojumā (izņemot detalizētāku pārskatu par uz tēmu attiecināmajiem plānošanas dokumentiem un par Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras darbību, kas izvērstāk iekļauts “Iekļaušanas stratēģijā”).

Kartējumu pēc Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras pasūtījuma **izstrādāja Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) pētnieku darba grupa**: projekta vadītājs Gints Klāsons (LKA Zinātniskās pētniecības centra Lietišķo pētījumu projektu vadītājs), dr.art. Baiba Tjarve (LKA Zinātniskās pētniecības centra vadītājas vietniece stratēģiskās plānošanas un attīstības jautājumos), Laura Brutāne (LKA Zinātniskās pētniecības centra zinātniskā asistente) 2022. gada aprīlī-jūnijā.

¹ Eurobarometer. Youth and Democracy in the European Year of Youth. European Commission. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2282>

² Pētījums “Jauniešu labbūtība Baltijas valstīs”, 2018. Erasmus+: Jaunatne darbībā stratēģiskās partnerības projekts “Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs” (Nr. 2017-2-LV02-KA205-001657). Pieejams: <https://youthpitstop.com/zinojums/>

2. Kopsavilkums

Būtiskākie secinājumi

1

Kopumā dati liecina, ka **šobrīd darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām ir attīstīts tikai attiecībā uz dažām mērķgrupām** (jaunieši ar ģeogrāfiskiem šķēršļiem, nelabvēlīgu ekonomisko apstākļu ietekmi un ar izglītības problēmām, tai skaitā jauniešiem NEET situācijā), bet ar lielu daļu citu, specifiskāku, mērķgrupu tas nav attīstīts. Tam **iesmesls galvenokārt ir nepietiekamās zināšanas un kompetences darbā ar šīm mērķgrupām, kā arī nepietiekamie resursi un atbalsta sistēma.**

2

2022. gada pavasarī "Eurobarometrs" īstenotajā aptaujā tika identificēts, ka **Latvijas 15-30 gadīgie jaunieši kā galvenās tēmas, kam būtu jāpievēršas, visbiežāk nosaukuši: garīgās un fiziskās veselības un labklājības uzlabošana (44%; ES vidējais rādītājs 34%), cīņa pret nabadzību un ekonomisko un sociālo nevienlīdzību (attiecīgi: 38% un 32%), nodarbinātības veicināšana un bezdarba novēršana (34% un 28%), nelabvēlīgā situācijā esošu jauniešu iekļaušana (29% un 28%).** Tāpat šie dati liecina, ka katrs piektais jaunietis par būtisku tēmu uzskata **iekļaujošas sabiedrības veicināšanu, tostarp dzimumu līdztiesības veicināšanu un diskriminācijas novēršanu.**

3

Darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām ar katru gadu notiek arvien aktīvāk. Pēdējos gados var **runāt par mērķtiecīgu šī darba plānošanu un īstenošanu** Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras vadībā. Tai pat laikā drīzāk uzskatāms, ka šis **darbs ir tikai sākumstadijā un pilnvērtīga jauniešu ar ierobežotām iespējām iekļaušana ir vidēja un ilgtermiņa jautājums.** Lai gan ir pieejami atsevišķi finansējuma rīki, kā arī jaunatnes jomā īpaši tiek akcentēta iekļaušanas nepieciešamība, praktiskajā darbā ar jaunatni **pastāv būtiski izaicinājumi.** Šobrīd to lielā mērā **ierobežo pieejamie resursi** (gan pašvaldību, gan it īpaši organizāciju līmenī), jo **katrai jauniešu mērķgrupai ir ļoti individuāls vajadzību grozs** – infrastruktūras pielāgošana, finansiālo iespēju nodrošināšana, transporta pieejamība, valodas pieejamība, aizspriedumu mazināšana, psiholoģiskās barjeras u.c. Līdz ar to **nepieciešami kompleksi risinājumi valsts, pašvaldību un nevalstiskā sektora saskaņotā darbībā.**

4

NVO sektora izvērtējumos identificēts, ka **pilsoniskās sabiedrības un līdzdalības jomā Latvijā darbojas aptuveni 1000 organizāciju.** Savukārt NVO sektora kvantitatīvā aptaujā identificēts, ka no šīm organizācijām **41% ir īstenojušas aktivitātes jauniešiem, bet tikai 4% ir tādu, kuru prioritārā mērķauditorija ir jaunieši.** Tātad – lai gan kopējais organizāciju skaits, kas epizodiski veic darbu ar jaunatni ir liels (400-450), **darbā ar jaunatni regulāri iesaistīto organizāciju skaits ir ļoti neliels (pēc aptuvena aprēķina tās varētu būt 40-50 organizācijas (organizācijas, kuru primārā un vienīgā mērķgrupa ir jaunieši un kuru aktivitātes vērstas tieši uz jauniešiem)).**

5

Lielākā daļa organizāciju, kuru primārā mērķgrupa ir jaunieši, ir dibinātas pirms vairāk nekā 5 gadiem, bet katra ceturtnā – pēdējo 5 gadu laikā. **Regulārs ikdienas darbs notiek tikai katrā ceturtnajā**

organizācijā, kamēr katra piektā strādā pēc nepieciešamības, no gadījuma uz gadījumu, bet 26% strādā dažas dienas nedēļā. Vēl **21% organizāciju 2021. gadā bijušas neaktīvas**. Kopumā **22% organizāciju darbojas tikai vietējā mērogā**, bet pārējās norāda, ka darbojas reģionālā un valsts mērogā, 33% – arī starptautiskā (ar ko, visdrīzāk, domāta dalība starptautiskos projektos). **Jaunatnes jomas organizācijas darbību visbiežāk plāno aptuveni gadu uz priekšu**, bet katra desmitā organizācija darbību īpaši neplāno un darbojas spontāni.

6

Ik gadu ir pieaudzis to “Erasmus+” projektu īpatsvars, kuros ir iesaistīti jaunieši ar ierobežotām iespējām vai īpašām vajadzībām – ja 2015./16.g. 38% projektu vadības apgalvoja, ka šādi jaunieši ir iesaistīti projektos, tad 2019./20.g. īpatsvars pieaudzis līdz 48%.

7

Kopumā **56% “Erasmus+” projektu dalībnieku norāda, ka saskaras ar kādiem līdzdalības un iesaistes šķēršļiem**. 28% jauniešu norādījuši, ka viņiem ir **nepietiekami naudas līdzekļi**, 12% – ka **dzīvo attālinātā teritorijā**, bet 11% – ka viņiem ir **veselības problēmas**. Bez jau minētajiem šķēršļiem, projektu vadība kā būtiskus identificē arī tādus šķēršļus, kā **sociālos apstākļus** (20% norāda, ka tie jauniešus ierobežoja iesaistīties mācībās, mobilitātē, darbā, politikā vai sabiedriskajās aktivitātēs), dzīvi nabadzīgos pilsētas rajonos (12%), piederību nelabvēlīgai grupai (12%), piederību kultūras vai reliģiskai minoritātei (12%).

8

Šī kartējuma ietvaros tika īstenota to **organizāciju apzināšana un datu apkopošana, kuras savā pamatdarbībā vai atsevišķos īstenotajos projektos ir iekļāvušas jauniešus ar ierobežotām iespējām**. Kopumā tika apzinātas aptuveni **100 šādu organizāciju**, tomēr jāuzsver, ka **lielākā daļa no tām ir īstenojušas tikai atsevišķus projektus**, bet regulāru darbu ar šo specifisko mērķgrupu jauniešiem neveic. Tai pat laikā samērā liels šādu organizāciju kopskaits liecina, ka **ir potenciāls darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām attīstīt plašāk**, mazinot šķēršļus, kas šobrīd neļauj organizācijām būt aktīvākām.

9

Tāpat **potenciāls būtu vairāk iesaistīt šobrīd sociālās palīdzības un sociālā atbalsta jomā, tai skaitā sociālo pakalpojumu sniegšanā, strādājošās organizācijas**. Tomēr jāņem vērā, ka šo organizāciju esošais darbs ir veidojies ilgākā laika posmā, iedibinot konkrētus procesus, tradīcijas, pieejas, tādēļ darba ar jaunatni aspektam drīzāk būtu jāpielāgojas šo organizāciju realitātei, jo mazāk iespējams, ka tās adaptēsies specifiskām jaunatnes jomas prasībām un procesiem.

10

Darba ar jaunatni veicēji norādījuši plašu aktivitāšu loku, kas veikts ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām: iesaiste aktivitātēs un projektos vietējā līmenī (87%), lietderīga brīvā laika pavadīšana (83%), **personīgs atbalsts vai konsultācijas** (73%), iesaiste brīvprātīgajā darbā (62%), jauniešu iniciatīvu atbalsts (51%), digitālais darbs ar jaunatni (51%).

11

Reti tiek īstenots ielu darbs ar jaunatni – to darījuši tikai 13% no sektora pārstāvjiem. Tāpat **reta bijusi jauniešu ar ierobežotām iespējām iesaiste starptautiskos projektos** (21%). Jāuzsver, ka šīs jauniešu mērķa grupas **izteikti reti tikušas iesaistītas arī jaunatnes politikas plānošanā un izvērtēšanā** (26%).

12

Aptaujas dati liecina, ka **retāk strādāts ar tām jauniešu mērķgrupām, par kurām darba ar jaunatni veicējiem ir vājas zināšanas un kompetences**. Visbiežāk savas zināšanas un kompetences kā nepietiekamas vērtētas par jauniešiem, **kuri tiek pakļauti diskriminācijai dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ**, jauniešiem **ārpusģimenes aprūpē un nepilnās ģimenēs**, jauniešiem, kuri **veikuši likumpārkāpumus**, jauniešiem, kuri ir **vientuļie vecāki**, kuriem ir **vielu vai procesu atkarības**, vai kuri **saskaras ar veselības problēmām**.

13

Izteikti pozitīvi savas zināšanas un kompetences darba ar jaunatni veicēji vērtē tikai par trim jauniešu mērķgrupām: jaunieši ar **ģeogrāfiskiem šķēršļiem**, nelabvēlīgu ekonomisko apstākļu ietekmi un ar **izglītības problēmām**. **Šie dati kā būtisku izaicinājumu iezīmē nepieciešamību pēc plašākas informētības, izpratnes un kompetencēm**.

14

Vērtējot, kāds **atbalsts būtu nepieciešams darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām**, darba ar jaunatni veicēji visbiežāk norāda uz **finansējumu iniciatīvām** (63%), kā arī **mācībām** (56%). Bet bieži norādīts arī uz nepieciešamību pēc **metodiskiem materiāliem** (50%), **mentoringa** (49%), **supervīzijām** (46%).

15

Papildus darba ar jaunatni veicēji aptaujā norādīja arī **tēmas, par kurām darbā ar jaunatni iesaistītie gribētu uzlabot savas zināšanas**, lai veiksmīgāk īstenotu darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām. Visbiežāk norādīts: **psiholoģija** (77%), **metodes un pieejas** darbā ar konkrētajām mērķgrupām (71%), **jauniešu uzrunāšana un motivēšana** iesaistīties (69%). Jāuzsver, ka 55% norādījuši uz nepieciešamību pēc zināšanām par **profesionālās izdegšanas profilaksi** (55%). 38% norāda uz nepieciešamību pēc zināšanām par **starpinstitūciju sadarbību**.

Būtiskākās vajadzības

Apkopojot kartējuma ietvaros iegūtos datus un informāciju, iespējams identificēt būtiskas vajadzības vairākos tematiskos blokos.

1

Informētība un izpratnes veidošana. Kopumā secināms, ka darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām pagaidām ir tikai attīstības sākumstadijā – gan darba ar jaunatni veicējiem, gan sabiedrībā kopumā informētība, zināšanas un izpratne joprojām ir vāja. Tādēļ **daudz aktīvāk būtu nepieciešams veikt skaidrojošo un izpratni veicinošo darbu**. **Konkrētāks darbs būtu nepieciešams arī tieši**

jaunatnes jomā – darbā ar jaunatni iesaistītajiem ne vienmēr ir padziļināta izpratne par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām (šobrīd tas biežāk tiek izprasts kā atsevišķu šo mērķgrupu jauniešu iesaiste projektos vai aktivitātēs, bet nevis kā regulārs darbs). Šādā aspektā nepieciešams **plašāks skaidrojošs darbs** par jauniešu ar ierobežotām iespējām **mērķgrupu specifiku** un **darba ar jaunatni veicēju iespējām** veikt darbu ar tām.

2

Zināšanas un kompetences. Katra jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupa ir specifiska, kā arī tās ietvaros katra jaunieša vajadzības var būt pat ievērojami atšķirīgas. Tādēļ **darbs ar šīm mērķgrupām prasa arī specifiskas zināšanas, kompetences un prasmes.** Darba ar jaunatni veicējiem līdz šim bijusi neliela pieredze darbā ar specifiskākām jauniešu mērķgrupām, tādēļ **zināšanu un kompetenču pilnveide un tās veicināšana ir būtisks izaicinājums.** **Darbs ar specifisko mērķgrupu jauniešiem prasa daudz vairāk resursu** (laiks, cilvēkresursi, finanses, arī psiholoģiskie, mentālie resursi) nekā darbs ar aktīvajiem jauniešiem. Tādēļ, no vienas puses, būtu nepieciešamas **plašākas izglītības iespējas** par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, un, no otras puses, **nepieciešami papildu pamudinājumi (motivēšana) uzņemties šo darbu** tā resursietilpības dēļ.

3

Atbalsts ikdienas darbā. Atsaucoties uz iepriekš minēto par specifisku zināšanu un kompetenču nepieciešamību – darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām veicējiem būtu nepieciešams (vismaz sākumposmā) arī **pastāvīgi pieejams atbalsts darba īstenošanas procesā.** Šādā kontekstā organizāciju pārstāvji visbiežāk norāda uz **mentoriem un supervīzijām.** Būtiskākais – **sniegt darba ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām veicējiem drošības sajūtu par pieejamu atbalsta infrastruktūru,** lai jaunatnes darbinieki nejustos vieni savā ikdienas darbā ar specifiskām jauniešu mērķgrupām (atbalsta personāls).

4

Finansējums. Finansējuma pieejamību kā būtiskāko izaicinājumu akcentē lielākā daļa darbā ar jauniešiem iesaistīto, tomēr jāuzsver – finansējuma pieejamība bez atbilstošu zināšanu un kompetenču attīstīšanas un atbalsta infrastruktūras ieviešanas būtiski neuzlabotu darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, jo projekti un aktivitātes turpinātu ierasto praksi ar minimālu specifisko mērķgrupu iesaisti un šī darba epizodiskumu. Tādēļ **finansējuma pieejamība jāveido kontekstā ar mācību un regulārā atbalsta pieejamību.** Papildus īpaši jāuzsver **finansējuma regularitātes un nepārtrauktības aspekts** – šobrīd darbs ar specifiskām jauniešu mērķgrupām ir epizodisks, tam maz raksturīga regularitāte un ilgtspēja.

5

Monitorings. Tā kā līdz šim nav veikti ne dz vispārīgi, ne dz padziļināti pētījumi vai izvērtējumi par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, būtu **nepieciešams ieviest monitoringa iespējas gan statistiskam mērķgrupu kartējumam, gan arī veikto aktivitāšu un sasniegto rezultātu novērtēšanai.** Tas ļautu gan gūt vispārīgu pārskatu un priekšstatu par konkrēto mērķgrupu izplatību, gan arī izvērtēt konkrētu īstenoto aktivitāšu efektivitāti. Šis kartējums var tikt izmantots kā pamatforma statistiskam mērķgrupu pārskatam, savukārt izstrādātā “Iekļaušanas stratēģija” iekļauj būtiskākos rezultātīvos rādītājus.

Būtiskākā mērķgrupu statistika

Rādītājs	Skaits	Īpatsvars attiecīgajā mērķgrupā (vecuma grupa, jauniešu kopskaits)
Jauniešu (13-25 g.v.) skaits Latvijā, 2022	234,5 tūkst.	-
Personu ar invaliditāti (13-25 g. v.) skaits, 2022	7,6 tūkst.	3,3%
Jauniešu ar nabadzības vai sociālās atstumtības risku skaits, 2021	17,7 tūkst. (16-19 g.v.) 15,1 tūkst. (20-24 g.v.)	24,8% (16-19 g.v.) 18,2% (20-24 g.v.)
Jauniešu NEET situācijā (nemācās, nestrādā un neapgūst arodu) (15-29 g.v.) skaits, 2021	33 tūkst.	12,1%
Jauniešu bezdarbnieku (15-24 g.v.) skaits, 2021	8,3 tūkst.	14,8%
Priekšlaicīgi mācības pametušo jauniešu (18-24 g.v.) skaits, 2021	8,6 tūkst.	7,3%
Jauniešu, kuri savu veselības stāvokli vērtē kā sliktu vai ļoti sliktu, skaits, 2020	1,2 tūkst. (16-19 g.v.) 0,8 tūkst. (20-24 g.v.)	1,7% (16-19 g.v.) 1,0% (20-24 g.v.)
Lielākās etniskās minoritātes, 2022	Krievi: 33,3 tūkst. Poļi: 2,4 tūkst. Baltkrievi: 1,9 tūkst. Ukraiņi: 1,8 tūkst. Lietuvieši: 1,2 tūkst.	Krievi: 19% Poļi: 1% Baltkrievi: 1% Ukraiņi: 1% Lietuvieši: 1%
Ārpusģimenes aprūpē esošo jauniešu (13-17 g.v.) skaits, 2022	Kopā: 2,7 tūkst. Aizbildnībā: 1,9 tūkst. Audžuģimenes: 0,5 tūkst. Institūcijās: 0,3 tūkst.	Kopā: 2,7% Aizbildnībā: 1,9% Audžuģimenes: 0,5% Institūcijās: 0,3%
Jauniešu, kam izbeigta ārpusģimenes aprūpe pilngadības sasniegšanas dēļ, skaits, 2021	0,5 tūkst. NB! Skaits tikai par konkrētajā gadā izbeigto aprūpi, nevis kopskaits!	0,5%
Jaunieši, kas dzīvo pagastos, kas atrodas attālāk no pilsētām, 2022	49,8 tūkst.	21,2%
Jauniešu emigrantu (15-24 g.v.) skaits, 2013.-2021. gads kopā	31,8 tūkst.	-
Jauniešu remigrantu (15-24 g.v.) skaits Latvijā, 2013.-2021. gadā kopā	3,0 tūkst.	-

Rādītājs	Skaits	Īpatsvars attiecīgajā mērķgrupā (vecuma grupa, jauniešu kopskaits)
Jauniešu – Valsts probācijas dienesta klientu skaits, 2021	1,0 tūkst. (līdz 18 g.v.) 0,9 tūkst. (18-20 g.v.)	0,3% (līdz 18 g.v.) 1,7% (18-20 g.v.)
Ielu bērni, 2002	1,0-5,0 tūkst.	-

Piezīme: datu avotus un izvērstus datus skatīt nākamajā nodaļā.

3. Mērķgrupu statistisks raksturojums

Šajā nodaļā sniegts detalizēts statistisks pārskats par būtiskākajām sociālās iekļaušanas jauniešu mērķgrupām. Kontekstam papildus iekļauti arī dati par kopējo jauniešu skaitu Latvijā un tā izmaiņu prognozēm vidējā un ilgtermiņā.

Jauniešu skaits kopā

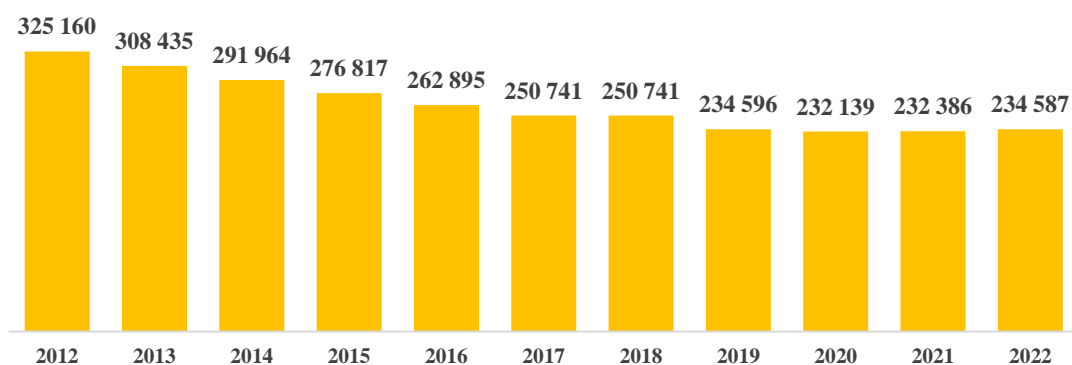
2022. gada sākumā Latvijā dzīvoja kopumā 234 587 jaunieši vecumā no 13 līdz 25 gadiem. Tas ir **par 28% mazāk nekā pirms 10 gadiem** (325 160 jaunieši; -90 573) un par 6% mazāk nekā pirms 5 gadiem (250 741; -16 154). Jauniešu skaits būtiski samazinājies laika posmā līdz 2019. gadam (ik gadu vidēji par 5%), bet **pēdējo 3 gadu periodā tas bijis stabils**, ar nelielām svārstībām.

Vecumgrupu dalījumā novērojams, ka visbūtiskāk **pēdējo 10 gadu laikā samazinājies 22-25 gadīgo jauniešu skaits** (-48%), būtiski samazinājies arī 18-21 gadīgo skaits (-35%), bet nepilngadīgo jauniešu skaits līdz 2015. gadam samazinājās, bet pēc tam atkal pieauga (+6%).

“Eurostat” demogrāfiskās prognozes paredz, ka jauniešu skaits Latvijā līdz 2030. gadam pieaugs (sasniežot 240,6 tūkst.), bet pēc tam strauji samazināsies, 2045. gadā jauniešu skaitam esot mazākam par 200 tūkstošiem un pēc 2070. gada esot mazākam par 150 tūkstošiem. Tai pat laikā jāuzsver, ka šīs **jauniešu skaita izmaiņas būs atbilstošas kopējā iedzīvotāju skaita izmaiņām**, līdz ar to jauniešu īpatsvars vidējā un ilgtermiņā saglabāsies 12%-13% līmenī.

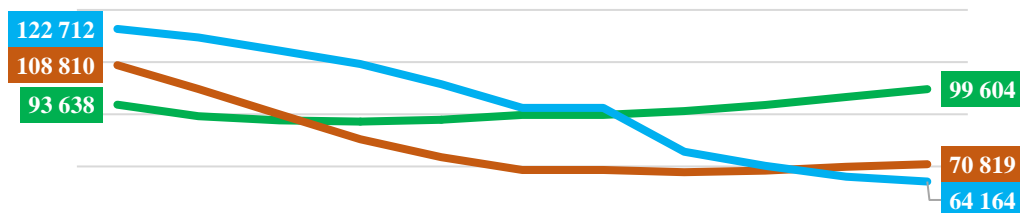
Grafiks 1. Jauniešu (13-25) skaits Latvijā 2012-2022

Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde, autoru aprēķini.



Grafiks 2. Jauniešu (13-25) skaits Latvijā 2012-2022, vecuma grupu dalījumā

Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde, autoru aprēķini.



	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
13-17	93 638	89 224	87 592	87 166	87 862	89 748	89 748	91 214	93 567	96 581	99 604
18-21	108 810	99 717	89 935	80 374	73 568	68 551	68 551	67 747	68 382	69 809	70 819
22-25	122 712	119 494	114 437	109 277	101 465	92 442	92 442	75 635	70 190	65 996	64 164

Grafiks 3. Bērnu (0-12) skaits Latvijā 2012-2022

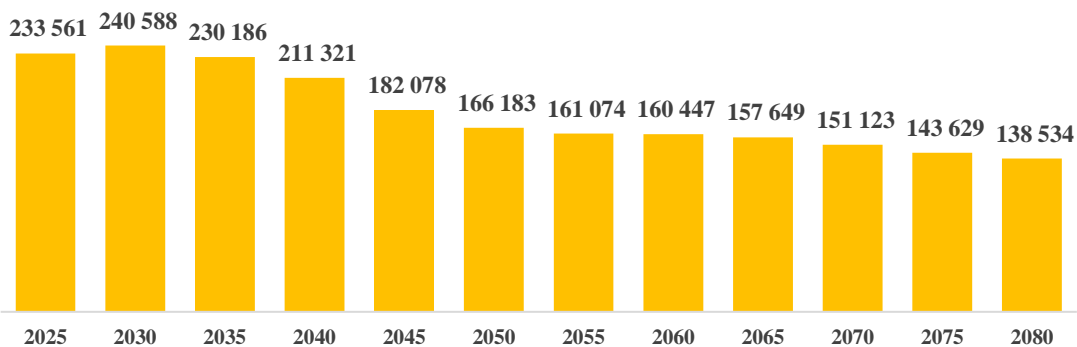
Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde, autoru aprēķini.



	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
0-12	257 914	257 794	258 245	261 494	264 436	266 779	266 779	267 599	265 890	261 953	257 260

Grafiks 4. Jauniešu (13-25) skaita prognoze Latvijā 2025-2080

Datu avots: "Eurostat", Population projections, Baseline projection.



Jaunieši ar invaliditāti

2021. gada decembrī Latvijā kopumā bija 7 643 jaunieši ar invaliditāti vecumā no 13 līdz 25 gadiem. No jauniešu kopskaita 3,3% bija jaunieši ar invaliditāti. Nav pieejams datu salīdzinājums vairāku gadu griezumā. Ir pieejami dati par nepilngadīgo jauniešu ar invaliditāti skaitu – tas pēdējo 4 gadu periodā palielinājās no 2 997 jauniešiem līdz 3 301 jauniešiem.

Tabula 1. Personu ar invaliditāti 13-25 gadu vecumā skaits 2021.gada decembrī

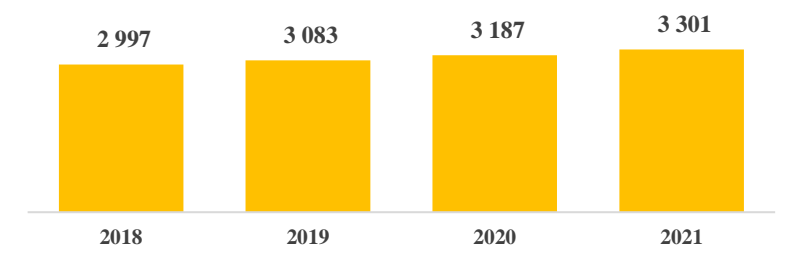
Datu avots: Labklājības ministrija, LM IS LabIS (VDEĀVK apgabals), autoru aprēķini.

Kopā	7 643
Aizkraukles novads	128
Alūksnes novads	61
Augšdaugavas novads	146
Ādažu novads	51
Balvu novads	116
Bauskas novads	191
Cēsu novads	204
Daugavpils	289
Dienvidkurzemes novads	135
Dobeles novads	115
Gulbenes novads	91
Jelgava	234
Jelgavas novads	119
Jēkabpils novads	172
Jūrmala	138
Krāslavas novads	119
Kuldīgas novads	130
Ķekavas novads	99
Liepāja	322
Limbažu novads	141
Līvānu novads	59
Ludzas novads	104
Madonas novads	129
Mārupes novads	84
Ogres novads	190
Olaines novads	84
Preiļu novads	78
Rēzekne	143
Rēzeknes novads	133
Rīga	2 056
Ropažu novads	106
Salaspils novads	88
Saldus novads	133
Saulkrastu novads	28
Siguldas novads	114
Smiltenes novads	95
Talsu novads	187
Tukuma novads	198

Valkas novads	27
Valmieras novads	219
Varakļānu novads	24
Ventspils	121
Ventspils novads	38
Adrese nav norādīta/ ārzemju adrese	204

Grafiks 5. Personu ar invaliditāti 13-17 gadu vecumā skaits Latvijā 2018-2021

Datu avots: Oficiālās statistikas portāls, Labklājības ministrijas statistika, autoru aprēķini.



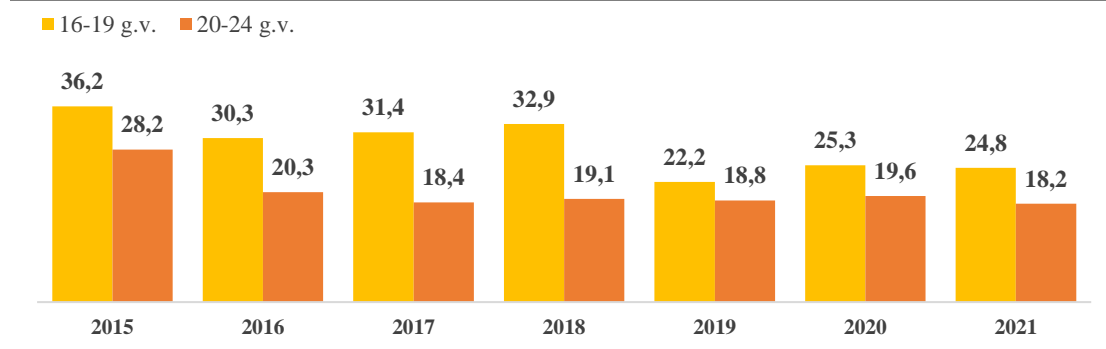
Sociālās atstumtības riska jaunieši

legūt precīzus aprēķinus par jauniešiem, kas atrodas sociālās atstumtības riska situācijā, ir **apgrūtināsi**. Pastāv dažādas pieejas un aprēķinu iespējas. Piemēram, iespējams vērtēt pēc ģimenes finansiālās nodrošinātības, tomēr tas neizslēdz izplatītus gadījumus, kad arī pārtikušu ģimeņu bērni nokļūst sociālās atstumtības riska situācijās. Iespējams vērtēt pēc pašvaldību sociālo dienestu redzeslokā esošo jauniešu un ģimeņu skaita, tomēr ne visas ģimenes un jaunieši nokļūst institūciju redzeslokā, kā arī uzskaitē pieejama tikai par tiem, kuriem ir sniegti konkrēti pakalpojumi. Vienīgais rādītājs, kurš pēc vienotas mērījumu metodoloģijas pieejams ilgākā laika posmā ir “Eurostat” īstenotā monitoringa “EU-SILC dati (European Union Statistics on Income and Living Conditions; Ienākumu un dzīves apstākļu apsekojums)”. Minētā monitoringa dati liecina, ka 2021. gadā **Latvijā aptuveni katrs ceturtais 16-19 gadīgais (24,8%) un aptuveni katrs piektais 20-24 gadīgais (18,2%) jauniešs atradās nabadzības vai sociālās atstumtības riskā**. Skaitliskā izteiksmē tie ir 17,7 tūkstoši 16-19 gadīgo un 15,1 tūkstotis 20-24 gadīgo jauniešu – **kopskaitā 32,8 tūkstoši jauniešu virs 16 gadu vecuma**. Pēdējo 7 gadu laikā šādu jauniešu īpatsvars un skaits ir samazinājies, tomēr tas joprojām ir izteikti augsts. Būtiskāks samazinājums vērojams 16-19 gadīgo jauniešu mērķgrupā (2015. gadā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam bija pakļauti 36,2% jauniešu). Papildus jāuzsver, ka **2020. gadā abās vecuma grupās vērojams rādītāju pieaugums, kas norāda uz pandēmijas negatīvo ietekmi uz jauniešu sociālo stāvokli**.

Salīdzinot ar Eiropas Savienības valstu vidējo rādītāju, Latvijas rādītāji 16-19 gadīgo jauniešu mērķgrupā ir nedaudz labāki (attiecīgi 26,2% un 25,3%), bet 20-24 gadīgo jauniešu mērķgrupā ievērojami labāki (27,6% un 19,6%).

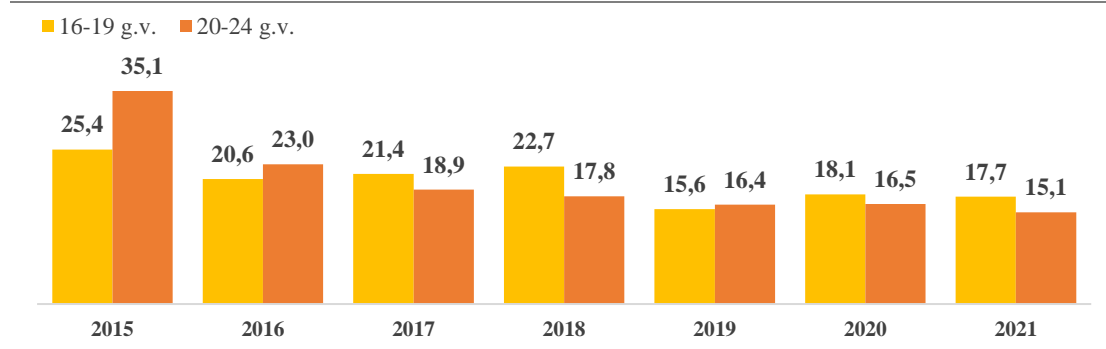
Grafiks 6. Jauniešu ar nabadzības vai sociālās atstumtības risku īpatsvars 2015-2021

Datu avots: "Eurostat", Persons at risk of poverty or social exclusion.



Grafiks 7. Jauniešu ar nabadzības vai sociālās atstumtības risku skaits 2015-2021, tūkst.

Datu avots: "Eurostat", Persons at risk of poverty or social exclusion, Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika, autoru aprēķini.



Tabula 2. Jauniešu ar nabadzības vai sociālās atstumtības risku īpatsvars Eiropas valstīs 2020. gadā

Datu avots: "Eurostat", Persons at risk of poverty or social exclusion.

	16-19 g.v.	20-24 g.v.
Slovēnija	12,3	12,8
Čehija	12,6	9,5
Dānija	13,9	43,9
Nīderlande	13,9	30,9
Šveice	15,0	16,3
Austrija	16,7	17,5
Kipra	17,1	16,9
Igaunija	18,7	27,4
Ungārija	19,0	16,8
Horvātija	19,3	13,9
Somija	19,7	32,6
Malta	20,5	13,3
Slovākija	20,8	12,5
Īrija	21,9	20,2
Norvēģija	23,0	48,4
Beļģija	23,5	20,4
Polija	24,9	20,2
Francija	25,1	25,1
Vācija	25,2	32,6
Latvija	25,3	19,6

Portugāle	25,9	16,7
Eiropas Savienība	26,2	27,6
Lietuva	28,6	16,6
Zviedrija	28,8	30,6
Spānija	31,5	31,5
Itālija	31,7	28,7
Serbija	33,4	28,2
Luksemburga	35,0	35,5
Grieķija	35,4	34,4
Bulgārija	37,3	30,5
Ziemeļmaķedonija	37,9	31,2
Rumānija	40,2	39,3
Turcija	43,5	35,5
Melnkalne	47,0	37,1
Albānija	49,4	41,8

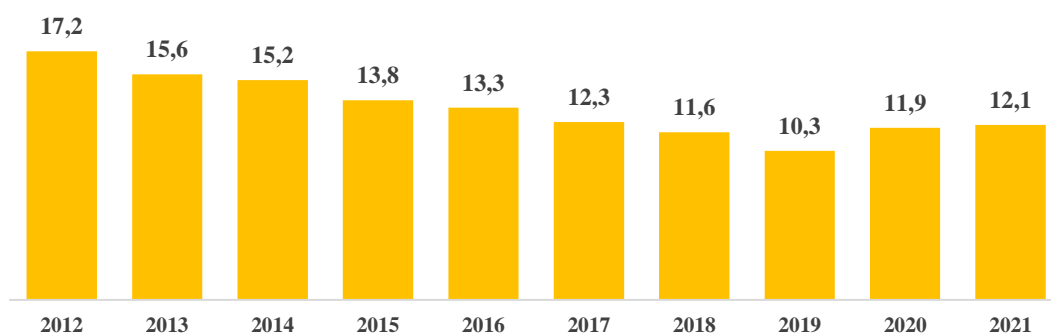
Jaunieši NEET situācijā

Kā atsevišķa sociālā riska jauniešu mērķgrupa tiek definēti arī **jaunieši NEET situācijā** (jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu). Saskaņā ar “Eurostat” datiem, **2021. gadā Latvijā 12,1% jauniešu vecumā no 15 līdz 29 gadiem nemācījās, nestrādāja un neapgūva arodu**. 2012. gadā šādu jauniešu īpatsvars bijis 17,2%, bet līdz pat 2019. gadam tas ik gadu samazinājās. Tomēr **2020.-2021. gados novērojams rādītāja palielinājums** (ja 2019. gada rādītājs bija 10,3%, tad 2020. gadā tas palielinājās līdz 11,9% un 2021. gadā līdz 12,1%), ko, visdrīzāk, iespējams saistīt ar COVID-19 izplatības negatīvo ietekmi. Skaitliskā izteiksmē šie rādītāji kopumā veido būtisku rādītāju – **2020.-2021. gadā Latvijā 33 tūkstoši jauniešu atbilduši “jaunieša NEET situācijā” statusam** (pirms 10 gadiem šādu jauniešu bijis pat 70 tūkstoši) un tas ir par aptuveni 3 tūkstošiem vairāk, nekā gadu iepriekš.

Eiropas Savienības valstu vidējais jauniešu NEET situācijā rādītājs ir 13,1%, tātad Latvijas rādītājs ir nedaudz zemāks. Baltijas valstu vidū zemākais rādītājs ir Igaunijai (11,2%), bet augstākais Lietuvai (12,7%).

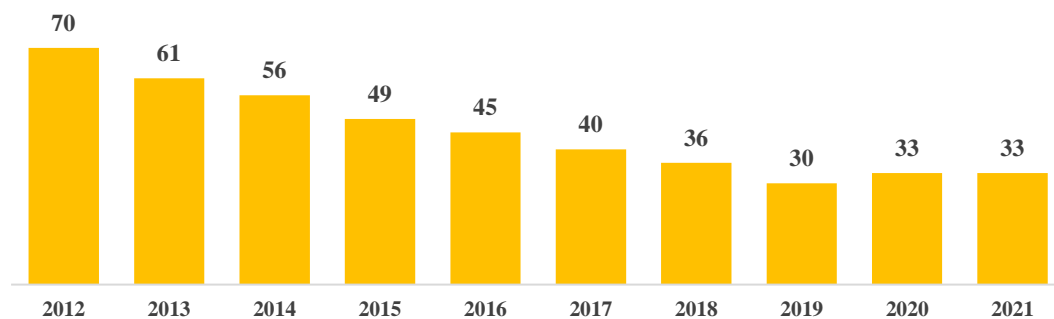
Grafiks 8. Jauniešu NEET situācijā (nemācās, nestrādā un neapgūst arodu) 15-29 g.v. īpatsvars Latvijā 2012.-2021. gads

Datu avots: “Eurostat”, Young people neither in employment nor in education and training (NEET rates).



Grafiks 9. Jauniešu NEET situācijā (nemācās, nestrādā un neapgūst arodu) 15-29 g.v. skaits tūkst. Latvijā 2012.-2021. gads

Datu avots: 2012.-2019.g. – Informatīvais ziņojums Par Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.3.3. specifiskā atbalsta mērķa "Attīstīt jauniešu NEET situācijā prasmes un veicināt to iesaisti izglītībā, NVA īstenotajos pasākumos Jauniešu garantijas ietvaros un nevalstisko organizāciju vai jauniešu centru darbībā" īstenošanas progresu un priekšlikumiem atbalsta turpināšanai. Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40497663>; 2020.-2021.g. – autoru aprēķini pēc "Eurostat", Young people neither in employment nor in education and training (NEET rates).



Tabula 3. Jauniešu NEET situācijā (nemācās, nestrādā un neapgūst arodu) 15-29 g.v. īpatsvars Eiropas valstīs 2021. gads

Datu avots: "Eurostat", Young people neither in employment nor in education and training (NEET rates).

Nīderlande	5,5
Zviedrija	6,0
Slovēnija	7,3
Islande	7,3
Norvēģija	7,4
Dānija	8,4
Luksemburga	8,8
Vācija	9,2
Somija	9,3
Austrija	9,4
Portugāle	9,5
Īrija	9,8
Malta	9,9
Beļģija	10,1
Čehija	10,9
Igaunija	11,2
Ungārija	11,7
Latvija	12,1
Lietuva	12,7
Francija	12,8
Eiropas Savienība	13,1
Polija	13,4
Spānija	14,1
Slovākija	14,2
Horvātija	14,9
Kipra	15,4
Grieķija	17,3
Bulgārija	17,6
Serbija	18,8
Rumānija	20,3
Itālija	23,1

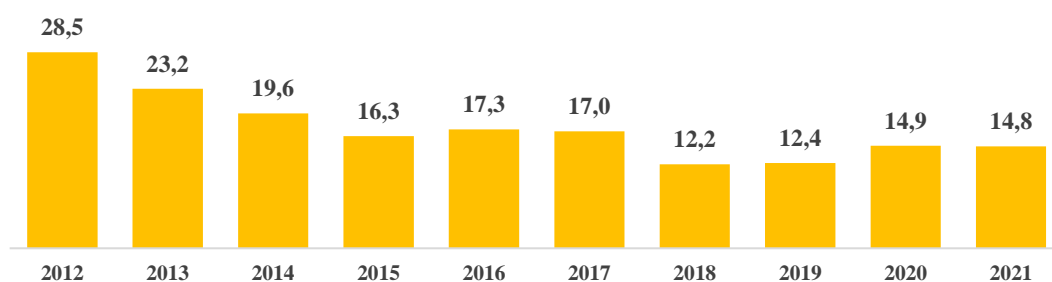
Jaunieši – bezdarbnieki

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem **2021. gadā Latvijā bija 8,3 tūkst. jauniešu vecumā no 15 līdz 24 gadiem, kuriem bija bezdarbnieka statuss.** Atbilstoši “Eurostat” datiem, **tas veidoja 14,8% no visiem šīs vecuma grupas jauniešiem.** Lai gan pēdējo 10 gadu laikā jauniešu bezdarbs ir samazinājies no 28,5% 2012. gadā līdz 14,8% 2021. gadā, tomēr **pēdējo 4 gadu laikā jauniešu bezdarba līmenis uzrāda palielināšanās tendenci** (2018. gadā rādītājs bijis 12,2%, kas ir zemākais pēdējo 10 gadu laikā).

Eiropas Savienības valstu vidējais rādītājs ir 16,6% – tātad Latvijas rādītājs ir būtiski zemāks. Lietuvas rādītājs (14,3%) ir nedaudz zemāks nekā Latvijas, bet Igaunijas (16,7%) – augstāks.

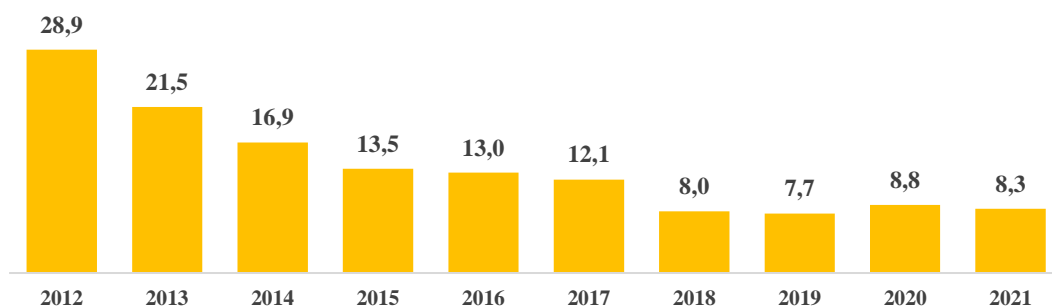
Grafiks 10. Jauniešu bezdarbnieku īpatsvars 15-24 g.v., 2012-2021. gads

Datu avots: “Eurostat”, Youth unemployment.



Grafiks 11. Jauniešu bezdarbnieku skaits 15-24 g.v., 2012-2021. gads, tūkst.

Datu avots: Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika.



Tabula 4. Jauniešu bezdarbnieku īpatsvars 15-24 g.v. Eiropas valstīs, 2021. gads

Datu avots: “Eurostat”, Youth unemployment.

Vācija	6,9
Čehija	8,2
Šveice	8,8
Nīderlande	9,3
Malta	9,6
Dānija	10,8
Austrija	11,0
Polija	11,9
Islande	12,0
Norvēģija	12,6
Slovēnija	12,8
Ungārija	13,5
Lietuva	14,3

Īrija	14,5
Latvija	14,8
Bulgārija	15,8
Eiropas Savienība	16,6
Igaunija	16,7
Luksemburga	16,9
Kipra	17,1
Somija	17,1
Beļģija	18,2
Francija	18,9
Slovākija	20,6
Rumānija	21,0
Horvātija	21,9
Portugāle	23,4
Zviedrija	24,7
Serbija	26,4
Itālija	29,7
Spānija	34,8
Grieķija	35,5

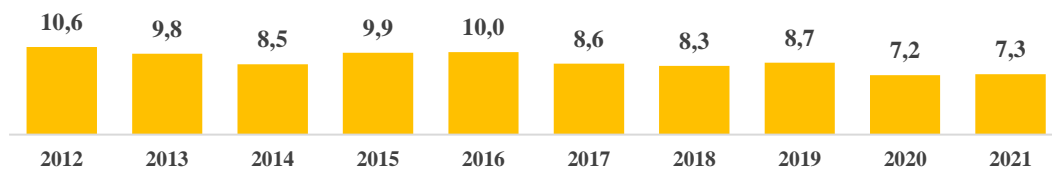
Priekšlaicīgi mācības pametuši jaunieši

Saskaņā ar “Eurostat” datiem, **2021. gadā Latvijā 8,6 tūkstoši jauniešu vecumā no 18 līdz 24 gadiem bija priekšlaicīgi pametuši mācības** – ieguvuši pamatizglītību, bet neturpināja iegūt izglītību (vai turpināja, bet nepabeidza). Kopumā **tas veidoja 7,3% no šīs vecuma grupas jauniešiem**. Pēdējo 10 gadu laikā gan **novērojams pakāpenisks šādu jauniešu īpatsvara samazinājums** – 2012. gadā priekšlaicīgi mācības pametušo jauniešu skaits pārsniedza 21 tūkstoti (10,6% no visiem vecumgrupas jauniešiem).

2021. gadā **Latvijas rādītājs ir būtiski zemāks nekā Eiropas savienības valstu vidējais (9,7%)**. Lietuvas rādītājs (5,3%) ir zemāks nekā Latvijas, bet Igaunijas (9,8%) – augstāks.

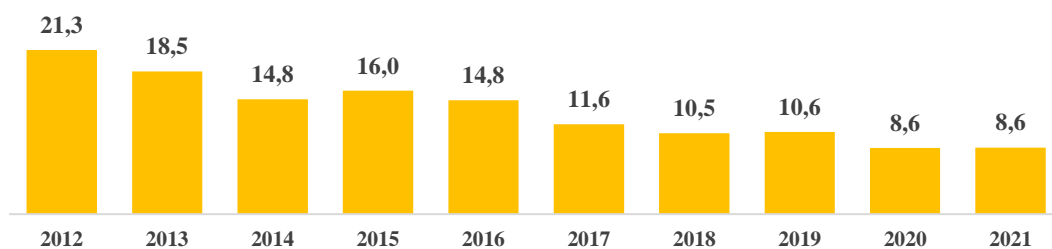
Grafiks 12. Priekšlaicīgi mācības pametušo jauniešu īpatsvars 18-24 g.v., 2012-2021. gads

Datu avots: “Eurostat”, Early leavers from education and training.



Grafiks 13. Priekšlaicīgi mācības pametušo jauniešu skaits 18-24 g.v., 2012-2021. gads, tūkst.

Datu avots: "Eurostat", Early leavers from education and training, Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika, autoru aprēķini.



Tabula 5. Priekšlaicīgi mācības pametušo jauniešu īpatsvars 18-24 g.v. Eiropas valstīs, 2021. gads

Datu avots: "Eurostat", Early leavers from education and training.

Horvātija	2,4
Slovēnija	3,1
Grieķija	3,2
Īrija	3,3
Šveice	4,9
Lietuva	5,3
Nīderlande	5,3
Polija	5,9
Portugāle	5,9
Serbija	6,3
Čehija	6,4
Beļģija	6,7
Latvija	7,3
Francija	7,8
Slovākija	7,8
Austrija	8,0
Somija	8,2
Zviedrija	8,4
Luksemburga	9,3
Eiropas Savienība	9,7
Dānija	9,8
Igaunija	9,8
Kipra	10,2
Malta	11,0
Vācija	11,8
Ungārija	12,0
Bulgārija	12,2
Norvēģija	12,3
Itālija	12,7
Spānija	13,3
Islande	14,4
Rumānija	15,3

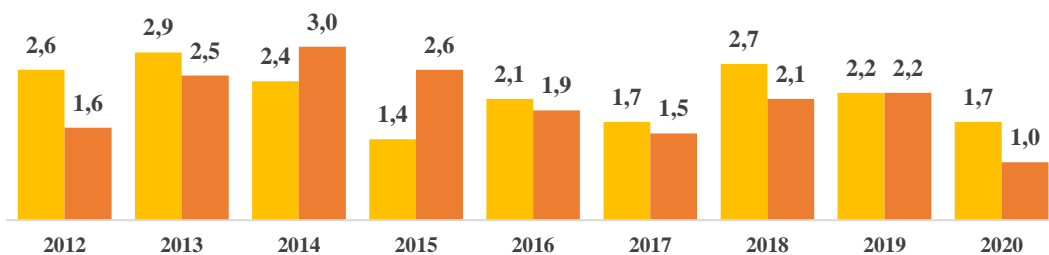
Jaunieši ar veselības problēmām

Saskaņā ar “Eurostat” datiem, 2020. gadā **Latvijā 1,7% jeb 1,2 tūkst. jauniešu vecumā no 16 līdz 19 gadiem savu veselības stāvokli vērtēja kā sliktu vai ļoti sliktu**. 20-24 gadīgo vidū šādu jauniešu bija 1,0% jeb 0,8 tūkst. Tātad **kopumā aptuveni 2 tūkstoši jauniešu vecumā virs 16 gadiem savu veselības stāvokli uzskatīja par sliktu vai ļoti sliktu**. Eiropas valstu salīdzinājumā šajā aspektā **Latvijai bija 7. sliktākais rādītājs**. Baltijas valstīs rādītāji bija izteikti atšķirīgi – 16-19 gadīgo mērķgrupā Lietuvā 0,4% un Igaunijā 2,1% savu veselības stāvokli vērtēja kā sliktu. 20-24 gadīgo mērķgrupā Baltijas valstu rādītāji bija līdzīgi.

Grafiks 14. Jauniešu, kuri savu veselības stāvokli vērtē kā sliktu vai ļoti sliktu, īpatsvars, 2012.-2020. gads

Datu avots: “Eurostat”, Self-perceived health.

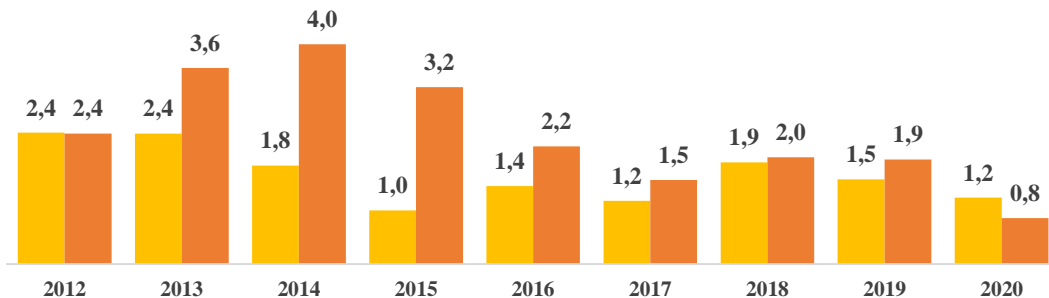
■ 16-19 g.v. ■ 20-24 g.v.



Grafiks 15. Jauniešu, kuri savu veselības stāvokli vērtē kā sliktu vai ļoti sliktu, skaits, 2012.-2020. gads, tūkst.

Datu avots: “Eurostat”, Self-perceived health, Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika, autoru aprēķini.

■ 16-19 g.v. ■ 20-24 g.v.



Tabula 6. Jauniešu, kuri savu veselības stāvokli vērtē kā sliktu vai ļoti sliktu, īpatsvars Eiropas valstīs, 2020. gads

Datu avots: “Eurostat”, Self-perceived health.

	16-19 g.v.	20-24 g.v.
Čehija	0,0	1,9
Spānija	0,3	0,6
Lietuva	0,4	1,3
Malta	0,4	1,1
Šveice	0,4	0,4
Bulgārija	0,5	1,7
Īrija	0,6	2,9
Grieķija	0,7	1,1
Kipra	0,7	0,7
Ungārija	0,7	2,1
Nīderlande	0,7	0,5
Rumānija	0,9	1,7

Eiropas Savienība	1,0	1,6
Luksemburga	1,0	1,9
Slovākija	1,0	2,4
Francija	1,1	2,1
Austrija	1,1	1,9
Portugāle	1,1	1,3
Beļģija	1,2	1,4
Vācija	1,2	3,4
Norvēģija	1,4	5,7
Horvātija	1,5	1,4
Turcija	1,5	2,1
Polija	1,6	2,0
Ziemeļmaķedonija	1,6	1,1
Latvija	1,7	1,0
Slovēnija	1,7	1,9
Serbija	1,7	1,3
Igaunija	2,1	1,3
Somija	2,2	2,3
Dānija	2,3	2,7
Zviedrija	3,7	0,7

2018. gadā īstenotā pētījuma “Jauniešu labbūtība Baltijas valstīs”³ dati liecina, ka pārskata periodā aktuālākās problēmas veselības aspektā bija: (1) aptuveni katrs trešais jauniešs novērtēja, ka viņam ir ilgstošas veselības problēmas; (2) 6% jauniešu apgalvoja, ka viņi nav saņēmuši nepieciešamo veselības aprūpi; (3) katrs ceturtais jauniešs bija atlicis ārsta apmeklējumu, lai ietaupītu naudu, un tas bija viens no augstākajiem rādītājiem ES; (4) katram piektajam jauniešim bija palielināts svars vai aptaukošanās; (6) katrs ceturtais jauniešs smēķēja; (7) gandrīz puse jauniešu lietoja alkoholu; (8) vairāk nekā katrs desmitais jauniešs bija lietojuši inhalantus; (9) pārskata periodā Baltijā bija vieni no Eiropā augstākajiem pašnāvību rādītājiem kā jauniešu vecuma grupās, tā sabiedrībā kopumā; (10) aptuveni katrs piektais jauniešs novērtēja, ka viņam ir grūtības tikt galā ar nopietnām problēmām dzīvē; (11) aptuveni katrs trešais jauniešs novērtēja, ka viņam nav pietiekamas iespējas saņemt palīdzību sarežģītās situācijās. Šie dati norāda uz būtiskiem sociālās atstumtības riskiem, kas saistīti ar jauniešu veselības stāvokli un mentālo veselību.

Etniskās minoritātes

15-24 gadīgo jauniešu mērķgrupā etniskās minoritātes veidoja kopumā 31% no jauniešiem – 19% no Latvijā dzīvojošajiem jauniešiem bija krievi, pa 1% poļi, baltkrievi, ukraiņi, lietuvieši, 0,4% romi, 0,2% ebreji un 0,04% igauņi. 7% jauniešu tautība nebija identificējama.

Tabula 7. Jauniešu (15-24 g.v.) etniskais sastāvs, skaits, īpatsvars %, 2022. gads

Datu avots: Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika, autoru aprēķini.

	15–19 gadi	20–24 gadi	Pavisam	Īpatsvars
Pavisam	92 847	82 883	175 730	100
Latvieši	63 970	58 107	122 077	69
Krievi	16 449	16 841	33 290	19
Poļi	1 050	1 350	2 400	1

³ Pētījums "Jauniešu labbūtība Baltijas valstīs", 2018. Erasmus+: Jaunatne darbībā stratēģiskās partnerības projekts "Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs" (Nr. 2017-2-LV02-KA205-001657). Pieejams: <https://youthpitstop.com/zinojums/>

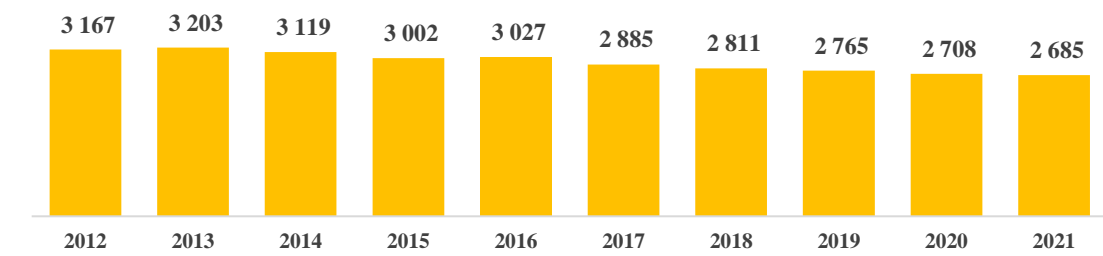
Baltkrievi	817	1 166	1 983	1
Ukraiņi	785	1 015	1 800	1
Lietuvieši	521	670	1 191	1
Romi (čigāni)	354	360	714	0,4
Ebreji	126	158	284	0,2
Igauņi	39	35	74	0,04
Citas tautības, ieskaitot neizvēlētu un nezināmu	8 736	3 181	11 917	7

Jaunieši ārpusģimenes aprūpē

2021. gada beigās kopumā 2 685 jaunieši vecumā no 13 līdz 17 gadiem atradās ārpusģimenes aprūpē (2,7% no visiem šīs vecumgrupas jauniešiem). Pēdējo 10 gadu laikā šādu jauniešu skaits samazinājies par 15,2% jeb 482 personām. Šajā laika posmā kopējais 13-17 gadīgo jauniešu skaits Latvijā ir palielinājies par 3,1% – tas ļauj secināt, ka jauniešu skaits ārpusģimenes aprūpē salīdzinoši ir būtiski samazinājies. **Visizteiktāk krities to jauniešu skaits, kas atrodas ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijās** (-59,1%, samazinājums no 760 jauniešiem 2012. gadā līdz 311 jaunietim 2021. gadā). Savukārt būtiskākais pieaugums novērojams audžuģimenēs dzīvojošo jauniešu skaitā (+83,4%, pieaugums no 277 līdz 508). Aizbildnībā esošo jauniešu skaits samazinājies par 12,4% (no 2 130 līdz 1 866). Šis **izmaiņas lielā mērā ir sekmējis deinstitucionalizācijas process**, kura mērķis ir samazināt institūcijās dzīvojošo bērnu un jauniešu skaitu, nodrošinot ģimeniskai videi tuvinātus pakalpojumus (audžuģimenes, jauniešu mājas)⁴.

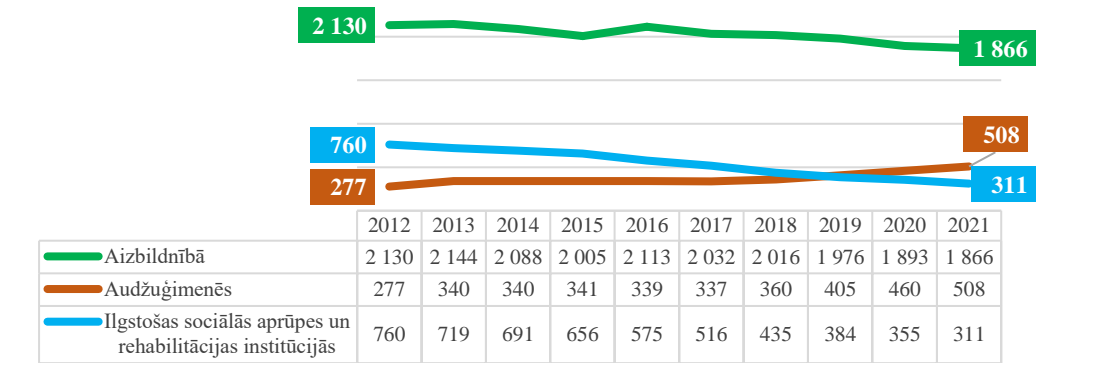
Grafiks 16. Jauniešu (13-17 g.v.) ārpusģimenes aprūpē skaits Latvijā, 2012.-2022. gads

Datu avots: Oficiālās statistikas portāls, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas statistika, autoru aprēķini.
Piezīme: attēlotie skaitļi norāda tikai 13-17 gadīgo jauniešu skaitu, nevis kopējo ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu (0-17 g.)!



Grafiks 17. Jauniešu (13-17 g.v.) ārpusģimenes aprūpē skaits Latvijā 2012.-2022. gadā, aprūpes veidu dalījumā

Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde, autoru aprēķini.
Piezīme: attēlotie skaitļi norāda tikai 13-17 gadīgo jauniešu skaitu, nevis kopējo ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu (0-17 g.)!



⁴ Plašāk skatīt: <https://www.lm.gov.lv/lv/deinstitucionalizācijas-process>

Jāuzsver – kā **atsevišķu mērķgrupu sociālās iekļaušanas aspektā būtu jāidentificē arī jaunieši pēc ārpusģimenes aprūpes** (pēc pilngadības sasniegšanas audžuģimēnē, aizbildnībā vai ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā), jo tai ir specifiskas nepieciešamības, kas saistītas ar patstāvīgas dzīves uzsākšanu un sociālo integrāciju. Dati liecina, ka 2021. gadā kopumā 501 – 387 šādu jauniešu uzsākuši patstāvīgu dzīvi pēc izbeigtas aizbildnības, 59 pēc aprūpes audžuģimēnēs, bet 55 pēc uzturēšanās ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās.

Tabula 8. Jauniešu, kam izbeigta ārpusģimenes aprūpe pilngadības sasniegšanas dēļ, skaits, 2021. gads

Datu avots: (1) Oficiālās statistikas par bāriņtiesu darbu 2021.gadā analīze, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/jaunums/valsts-statistikas-parskatu-par-barintiesu-darbu-2021-gada-analize>; (2) Pārskati par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu 2021. gadā, Labklājības ministrija, pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/par-2021-gadu>

Izbeigta aizbildnība	387
Aizgājuši pastāvīgā dzīvē no ilgstošas sociālās aprūpes centriem	59
Izbeigta uzturēšanās audžuģimēnē	55
KOPĀ	501

Jaunieši attālākās apdzīvotās vietās

Tā kā nav pieejama detalizēta informācija par katra jaunieša konkrēto dzīves vietu, tad nav iespējams precīzi aprēķināt attālākās apdzīvotās vietās dzīvojošo jauniešu kopskaitu. Aptuvenam aprēķinam šī kartējuma ietvaros tika izmantoti **dati par 15-24 gadīgo jauniešu skaitu, kas dzīvo pagastos, kas atrodas attālāk no pilsētām (manuāla atlase) – šādu jauniešu kopskaits Latvijā 2022. gadā ir 49 883.**

Emigrācija un remigrācija

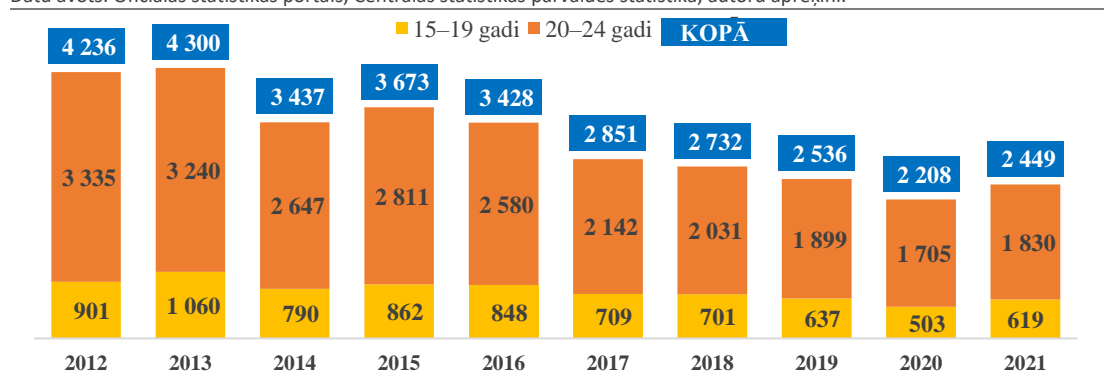
Pēdējo 10 gadu laikā **ilgtermiņa emigrācijā⁵ no Latvijas kopumā devušies 31,8 tūkstoši jauniešu vecumā no 15 līdz 24 gadiem.** Lielākā daļa (24,2 tūkst.) no tiem ir jaunieši 20-24 gadu vecumā, bet arī 15-19-gadīgo emigrējušo jauniešu skaits ir liels (7,6 tūkst.). Līdz 2020. gadam jauniešu emigrācija ik gadu ir samazinājusies, bet 2021. gadā atkal pieaugusi.

Tai pat laikā šajā laika posmā uz Latviju no ārvalstīm remigrējuši⁶ kopumā ir 2 963 jaunieši vecumā no 15 līdz 24 gadiem, un remigrantu skaits ik gadu ir samazinājies. Tātad **remigrē tikai aptuveni katrs desmitais no Latvijas izbraukušais jaunietis.**

Līdz ar to **diaspora veido ievērojamu daļu no Latvijas jauniešu kopējā skaita,** savukārt remigrantu kopiena ir salīdzinoši neliela.

Grafiks 18. Jauniešu (15-24 g.v.) emigrantu skaits Latvijā, 2013.-2021. gads

Datu avots: Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika, autoru aprēķini.

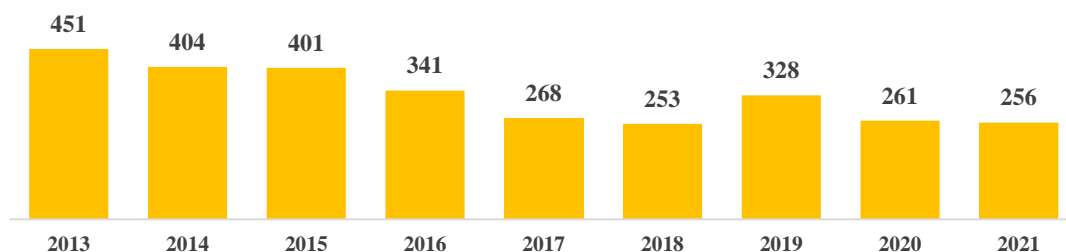


⁵ Ilgtermiņa starptautiskais emigrants ir persona, kura izbrauc uz citu valsti pastāvīgās dzīvesvietas maiņas nolūkā vai vismaz uz vienu gadu.

⁶ Remigrants ir Latvijas valsts piederīgais (pilsonis, nepilsonis vai Latvijā dzimusi persona), kura bijusi emigrācijā un imigrējusi atskaites gadā.

Grafiks 19. Jauniešu (15-24 g.v.) remigrantu skaits Latvijā, 2013.-2021. gads

Datu avots: Oficiālās statistikas portāls, Centrālās statistikas pārvaldes statistika, autoru aprēķini.

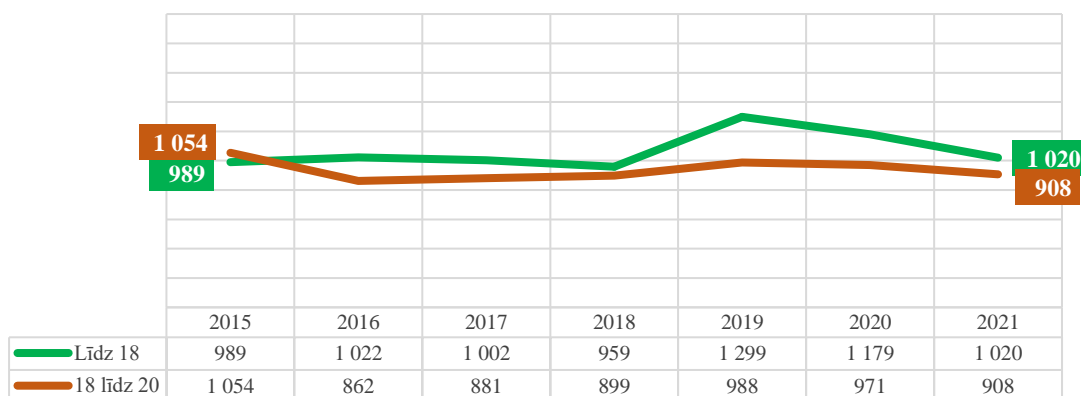


Jaunieši – Valsts probācijas dienesta klienti

Valsts probācijas dienesta klientu vidū ik gadu ir aptuveni 1000 nepilngadīgu jauniešu un nedaudz mazāk – 18-20-gadīgo. Pēdējo 7 gadu laikā šie rādītāji nav būtiski mainījušies. Mainījies būtiski nav arī nepilngadīgo klientu skaits piespiedu darba izpildē – ik gadu tie ir līdz 300 jauniešu.

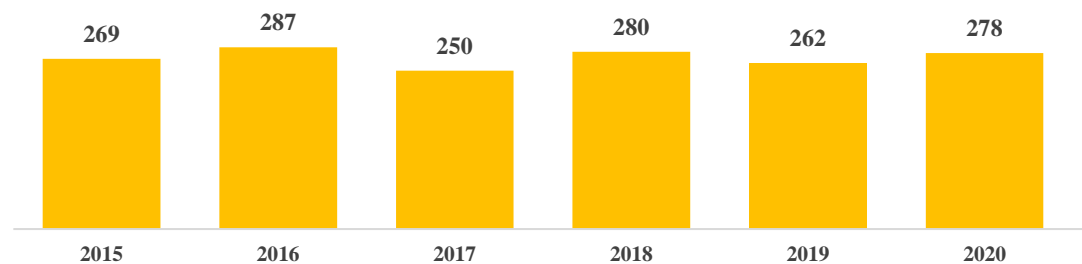
Grafiks 20. Jauniešu – Valsts probācijas dienesta klientu skaits 2015.-2021. gadā, vecuma grupu dalījumā

Datu avots: Valsts probācijas dienesta statistika, pieejama: <https://www.vpd.gov.lv/lv/statistika>.



Grafiks 21. Nepilngadīgo klientu skaits kriminālsoda - piespiedu darbs - izpildes organizēšanas jomā 2015.-2021. gadā

Datu avots: Valsts probācijas dienesta statistika, pieejama: <https://www.vpd.gov.lv/lv/statistika>.



Ielu jaunatne

Lai gan ir zināms, ka šāda sociālā problēma pastāv, **Latvijā nepastāv ielu bērnu un jaunatnes statistika**. Kā norādīts 2002. gadā īstenotā pētījumā⁷, ar tradicionālām metodēm veikt uzskaiti ir neiespējami, jo, pirmkārt, nepastāv skaidra un vienota terminoloģija, un, otrkārt, ielu bērni un jaunatne ir ļoti mobila grupa (laiku pa laikam jaunieši maina dzīvesvietu un dzīvesveidu - kādu laiku dzīvo uz ielas, kādu laiku kopā ar ģimeni vai bērnu aprūpes iestādē). Minētajā pētījumā arī norādīts, ka pēc nevalstisko organizāciju vadītāju un speciālistu aptaujas datiem, **ielu bērnu skaits Latvijā varētu būt no 3 000 līdz 5 000, bet vairāk nekā 1 000 no viņiem gandrīz visu laiku (arī naktis) pavada ārpus mājām**. Vai šie rādītāji kopš to ieguves brīža ir mainījušies, precīzu datu šobrīd nav. Aptuvenus atskaites punkts ielu bērnu un jaunatnes aprēķiniem varētu būt citi sociālā riska rādītāji (sociālās atstumtības, nabadzības), kas liecina par kopējo bērnu un jauniešu skaitu, kuri atrodas nabadzības riska zonā. Kā liecina šajā ziņojumā iepriekš iekļautie sociālā riska rādītāji, tad pēdējo 7 gadu laikā 16-19 g.v. jauniešu sociālā riska rādītāji ir nedaudz samazinājušies, bet 20-24 g.v. jauniešu sociālā riska rādītāji bijuši gandrīz nemainīgi. Bet abās mērķgrupās rādītāji ir pieauguši pandēmijas ietekmē. Tādēļ netieši **var pieņemt, ka ielu bērnu un jauniešu problēma šajā laika posmā nav būtiski mazinājusies**.

4. Mērķgrupu sociālās iekļaušanas barjeras

Šajā nodaļā koncentrēti raksturosim iepriekšējā nodaļā definēto jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupu iekļaušanas barjeras. Tās nepieciešams ņemt vērā, plānojot jebkuras atbalsta un/vai iekļaušanas aktivitātes. Jāuzsver – **katrai konkrētajai jauniešu mērķgrupai atšķiras vajadzības un iesaistes barjeras, bet bieži tās pat ir individuālas** (vienas mērķgrupas ietvaros dažādu jauniešu vajadzības dažkārt pat būtiski atšķiras). Tādēļ **nav iespējami vienādi risinājumi visiem un drīzāk runa ir par kompleksu pieeju**.

Balstoties uz interviju datiem ar organizāciju pārstāvjiem un ekspertiem, iepriekš veiktu pētījumu datu sekundāru analīzi, kā arī uz konkrēto tēmu attiecināmo dokumentu analīzi, **var identificēt vairākus būtiskus šķēršļus jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālai iekļaušanai**. Jāņem vērā, ka **parasti tie kombinējas – vienam jauniešam ir dažādi iekļaušanas šķēršļi** (piemēram, gan finansiāli, gan attāluma, gan psiholoģiskie u.tml.).

Raksturosim **galvenos sociālās iekļaušanas šķēršļus**, kas attur jauniešus ar ierobežotām iespējām no aktīvākas socializācijas un līdzdalības un kas var kavēt viņu līdzdalību gan kā atsevišķs faktors, gan kopā ar citiem šķēršļiem⁸.

Invaliditāte: fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var kavēt personas pilnvērtīgu un lietderīgu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem⁹. Personu ar invaliditāti iekļaušanā Latvijā visbiežāk tiek runāts par iekļūstamību telpās, tomēr vides pieejamība personām ar invaliditāti iekļauj arī daudz citu aspektu. Piemēram, Latvijas Kultūras akadēmijas īstenotajā kultūras patēriņa pētījumā 2020. gadā, kura ietvaros vērtēta kultūras pieejamība cilvēkiem ar funkcionēšanas ierobežojumiem¹⁰, norādīts – vides pieejamības aspekti attiecas ne tikai uz cilvēkiem ar kustību traucējumiem, bet tik pat būtiski tie ir arī cilvēkiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem, kuriem ir nepieciešama droša vide, bieži nepieciešams asistents aktivitātēm ārpus savas dzīves vietas. Pētījuma autori arī norāda, ka kopumā viena no lielākajām ir tieši emocionālā

⁷ Lukašinska I. Ielas bērni Latvijā: problēmas un risinājumi. Sorosa fonds - Latvija. Nordik. 2002. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1515/original/ielas_beml_lv.pdf?1331735850

⁸ Eiropas Komisijas Īstenošanas pamatnostādnes "Programmu "Erasmus+" un "Eiropas Solidaritātes korpuss" iekļaušanas un daudzveidības stratēģija", pieejams: https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-12/implementation-inclusion-diversity_apr21_lv.pdf

⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām:

<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

¹⁰ Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums. 2020. Latvijas Kultūras akadēmija, SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, SIA „SKDS”. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/11801/download>

barjera, ko lielā mērā ietekmē vides pieejamība (nerada sajūtu, ka ir gaidīti konkrētajā vidē, pasākumā, aktivitātē; vides nepiemērotība veicina atsvešināšanos, nodalītību).

Veselības problēmas: šķēršļi var rasties veselības traucējumu dēļ, tostarp smagu slimību, hronisku saslimšanu vai citas tādas ar fizisko vai garīgo veselību saistītas situācijas dēļ, kas neļauj piedalīties programmās.

Šķēršļi, kas saistīti ar izglītības un mācību sistēmām: ar šķēršļiem var sastapties personas, kurām dažādu iemeslu dēļ ir sarežģīti gūt rezultātus izglītības un mācību sistēmās, personas, kas izglītību vai mācības pārtraukušas priekšlaicīgi, jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (jaunieši NEET situācijā), un mazkvalificēti pieaugušie. Lai gan nozīmīgi var būt arī citi faktori, šie izglītības sarežģījumi, kaut arī tie, iespējams, ir saistīti ar personiskiem apstākļiem, lielākoties rodas tādēļ, ka izglītības sistēma rada strukturālus ierobežojumus un/vai tajā pilnvērtīgi netiek ņemtas vērā personas konkrētās vajadzības.

Kultūras atšķirības: lai gan kultūras atšķirības var uztvert kā šķēršļus ikvienam cilvēkam neatkarīgi no viņa vides, tās jo īpaši var ietekmēt cilvēkus, kuriem ir mazāk iespēju. Šādas atšķirības var radīt būtiskus šķēršļus mācībām kopumā, taču tos vēl skaudrāk izjūt cilvēki ar migrantu vai bēgļu pieredzi, jo īpaši nesen ieradušies migranti, cilvēki, kas pieder nacionālo vai etnisko minoritāšu grupām, zīmju valodas lietotāji, cilvēki, kuriem ir grūtības pielāgoties valodai un iekļauties kultūrā u. c. Saskarsme ar svešvalodām un kultūras atšķirībām, piedaloties jebkādos programmas pasākumos, var atgrūst personas un zināmā mērā ierobežot viņu līdzdalības radītos ieguvumus. Šādas kultūras atšķirības var pat atturēt potenciālos dalībniekus pieteikties programmās piedāvātajam atbalstam, tādējādi tas ir šķērslis, kas traucē iesaistīties vispār.

Sociālie šķēršļi: tādas sociālās pielāgošanās grūtības kā ierobežota sociālā kompetence, antisociāla vai riskanta uzvedība. Ar šķēršļiem var sastapties arī tādas personas kā (bijušie) likumpārkāpēji, (bijušie) narkomāni vai alkoholiķi, kā arī sociāli marginalizēti cilvēki. Citi sociālie šķēršļi var rasties ģimenes apstākļu dēļ, piemēram, ja persona ir pirmais savas ģimenes loceklis, kuram ir piekļuve augstākajai izglītībai, vai ir kļuvis par vecāku (jo īpaši viena vecāka ģimenē), aprūpētāju, iztikas pelnītāju vai bāreni, vai ja persona ir dzīvojusi vai pašlaik dzīvo aprūpes iestādē.

Ekonomiskie šķēršļi: ekonomiski nelabvēlīgi apstākļi – zems dzīves līmenis, zemi ienākumi, nepieciešamība strādāt paralēli mācībām, lai sevi uzturētu, atkarība no sociālās drošības sistēmas, ilgstošs bezdarbs, nestabila ekonomiskā situācija vai nabadzība, kļūšana par bezpajumtnieku, parādi vai finansiāla rakstura problēmas u. c. Citas grūtības var izraisīt ierobežota pakalpojumu pārnesamība (tas jo īpaši attiecas uz atbalstu cilvēkiem, kuriem ir mazāk iespēju), jo tiem vajadzētu būt tikpat "mobiliem" kā dalībniekiem, kuri dodas uz attālu vietu vai (jo īpaši) ārzemēm.

Šķēršļi, kas saistīti ar diskrimināciju: šķēršļi var rasties tādas diskriminācijas rezultātā, kas saistīta ar dzimumu (dzimtes identitāti, dzimuma pašizpaušmi utt.), vecumu, etnisko izcelsmi, reliģisko piederību, uzskatiem, seksuālo orientāciju, invaliditāti vai dažādu faktoru kombināciju (viena vai vairāku minēto diskriminācijas šķēršļu kombinācija).

Ģeogrāfiskie šķēršļi: dzīvošana attālos vai lauku reģionos, priekšpilsētās, reģionos, kuros ir mazāk attīstīta pakalpojumu infrastruktūra (ierobežots sabiedriskais transports, nepietiekami pakalpojumi). Saprotami, ka plašāks aktivitāšu piedāvājums ir lielākās apdzīvotās vietās, kamēr no attīstības centriem attālākās vietās tas bieži vien ir ļoti ierobežots vai neesošs. Pie tam attālums no centra var arī nebūt liels kilometros, bet sabiedriskā un privātā transporta nepieejamības dēļ nerasniedzams arī mazā attālumā.

Papildus iespējams identificēt vēl vairākus būtiskus **netiešus šķēršļus**.

Vecāku attieksme un uzskati: nereti jauniešu ar ierobežotām iespējām līdzdalību būtiski ierobežo viņu paši vecāki, uzskatot, ka bērns vai jaunietis ar īpašām vajadzībām pats nav spējīgs piedalīties

aktivitātēs. Tas daļu šo jauniešu pakļauj gandrīz pilnīgai sociālai izolācijai. Šādā aspektā būtu nepieciešams skaidrojošs darbs tieši vecāku (aizbildņu) mērķgrupā.

Pašu jauniešu ieinteresētība: kā būtiska problēma intervijās ar organizācijām tiek akcentēta arī pašu jauniešu ar ierobežotām iespējām neieinteresētība socializācijā un līdzdalībā. Pat, ja tiktu nodrošināti ideāli apstākļi iekļaušanai un līdzdalībai, tas nenozīmētu ļoti aktīvu šo jauniešu iesaisti. Šis apstāklis jāņem vērā kā viens no būtiskākajiem, plānojot atbalsta un iesaistes aktivitātes.

Informācijas trūkums: tā kā jaunieši ar ierobežotām iespējām šobrīd ir maz iesaistīti aktivitātēs, viņiem un viņu vecākiem nav izveidojušies ieradumi attiecībā uz informācijas iegūvi par līdzdalības iespējām. Tādēļ kā būtisku šķērslī iespējams identificēt arī informācijas trūkumu. Šādā aspektā izaicinājums ir saprast, kas ir lēmuma pieņēmējs par konkrēto mērķgrupu jauniešu aktivitātēm (paši jaunieši, vecāki, aizbildņi, sociālie darbinieki, asistenti, skolotāji u.c.), un kādi informācijas kanāli vislabāk palīdz viņus sasniegt. Kā papildus izaicinājumu iespējams definēt arī informācijas pasniegšanas veidu un saturu – katrai mērķgrupai tas varētu būt specifisks (piemēram, personām ar funkcionāliem traucējumiem ir būtiski uzreiz saprast, vai konkrētās aktivitātes ir viņiem pieejamas vides pieejamības dēļ, mazākumtautībām – valodas dēļ, u.tml.).

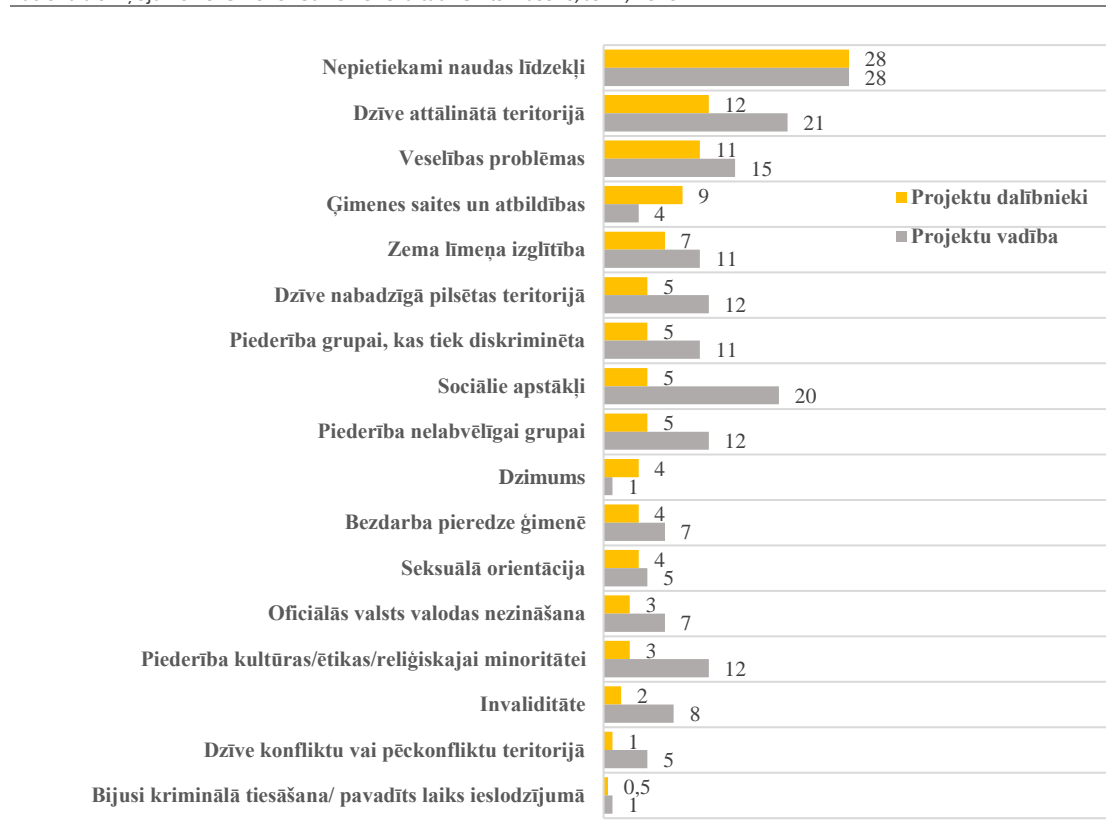
Psiholoģiskās barjeras līdzdalībai: tā kā šie jaunieši bieži vien ikdienu pavada sociālā izolētībā, liels iesaistes izaicinājums ir psiholoģiskās barjeras būt aktīviem līdzdalībniekiem. Atsevišķām mērķgrupām var būt nepieciešama papildu palīdzība, lai adaptētos dažādām grupu aktivitātēm, vai pat skatītāja statusam pasākumos ar lielāku cilvēku skaitu. Šādā aspektā var akcentēt arī kompānijas (draugi, paziņas, domubiedri) trūkumu, kas nereti attur jauniešus no iesaistīšanās. Tādēļ īpaši būtiska ir primārā socializācija ģimenē, draugu lokā – uz tā pamata var plašāk attīstīt arī ārpus mājas aktivitātes.

2020. gadā īstenotā izpētē par “Erasmus+: Jaunatne darbībā” projektu ilgtermiņa ietekmi¹¹ norādīts, ka **“ik gadu ir pieaudzis to projektu īpatsvars, kuros ir iesaistīti jaunieši ar ierobežotām iespējām vai īpašām vajadzībām** – ja 2015./16.g. 38% projektu vadības apgalvoja, ka šādi jaunieši ir iesaistīti projektos, tad 2019./20.g. īpatsvars pieaudzis līdz 48%. Savukārt projektu dalībnieku mērķgrupā to īpatsvars, kuri apgalvo, ka savā darbā un iesaistē jaunatnes jomā strādā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām vai īpašām vajadzībām, ir pieaudzis no 44% līdz 55%. Kopumā **56% projektu dalībnieku norāda, ka saskaras ar kādiem līdzdalības un iesaistes šķēršļiem**. 28% jauniešu norādījuši, ka viņiem ir **nepietiekami naudas līdzekļi**, 12% – ka **dzīvo attālinātā teritorijā**, bet 11% – ka viņiem ir **veselības problēmas**. Bez jau minētajiem šķēršļiem, projektu vadība kā būtiskus identificē arī **sociālos apstākļus** (20% norāda, ka tie jauniešus ierobežoja iesaistīties mācībās, mobilitātē, darbā, politikā vai sabiedriskajās aktivitātēs), dzīvi nabadzīgos pilsētas rajonos (12%), piederību nelabvēlīgai grupai (12%), piederību kultūras vai reliģiskai minoritātei (12%). Šie dati liecina, ka Latvijas gadījumā **būtiskākie līdzdalības šķēršļi saistīti ar finansiāliem šķēršļiem, dzīvi attālinātās teritorijās, kā arī veselības problēmām un sociālajiem apstākļiem.**”

¹¹ “Erasmus+: Jaunatne darbībā” projektu ilgtermiņa ietekme. Projektu dalībnieku un projektu vadības vērtējums. Latvijas nacionālais ziņojums 2015-2020. Galvenie rezultāti. Gints Klāsons, JSPA, 2020.

Grafiks 22. Jauniešu līdzdalības un iesaistes šķēršļi, %

Datu avots: "Erasmus+: Jaunatne darbībā" projektu ilgtermiņa ietekme. Projektu dalībnieku un projektu vadības vērtējums. Latvijas nacionālais ziņojums 2015-2020. Galvenie rezultāti. Gints Klāsons, JSPA, 2020.



5. Darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām: esošā situācija

Darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām ar katru gadu notiek arvien aktīvāk. Pēdējos gados var runāt par mērķtiecīgu šī darba plānošanu un īstenošanu Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras vadībā. Tai pat laikā drīzāk uzskatāms, ka šis darbs ir tikai sākumstadijā un pilnvērtīga jauniešu ar ierobežotām iespējām iekļaušana ir vidēja un ilgtermiņa jautājums. Lai gan ir pieejami atsevišķi finansējuma rīki, kā arī jaunatnes jomā īpaši tiek akcentēta iekļaušanas nepieciešamība, praktiskajā darbā ar jaunatni pastāv būtiski izaicinājumi. Šobrīd to vislielākajā mērā ierobežo pieejamie resursi (gan pašvaldību, gan it īpaši organizāciju līmenī), jo katrai jauniešu mērķgrupai ir ļoti individuāls vajadzību grozs – infrastruktūras pielāgošana, finansiālo iespēju nodrošināšana, transporta pieejamība, valodas pieejamība, aizspriedumu mazināšana, psiholoģiskās barjeras u.c. Līdz ar to nepieciešami kompleksi risinājumi valsts, pašvaldību un nevalstiskā sektora saskaņotā darbībā.

Nevalstiskais sektors darbā ar jaunatni

Līdz šim nav veiktas padziļinātas izpētes par nevalstiskā sektora iesaisti darbā ar jaunatni. Salīdzinoši detalizēta informācija par organizāciju, kuras strādā ar jauniešiem, skaitu un darbības aspektiem pieejama Sabiedrības integrācijas fonda īstenojamā izpētē par programmas "NVO fonds" īstenošanu¹². Kā norādīts 2021. gada izpētē, Latvijā kopumā ir aptuveni 12 tūkstoši aktīvu biedrību un nodibinājumu. No tām tikai 34% ir vismaz viens darbinieks un tikai 15% savos gada pārskatos uzrāda izdevumus algām. Tātad absolūtais vairākums organizāciju pastāv un darbojas, tikai pateicoties

¹² Valsts budžeta finansētās programmas "NVO fonds" darbības (rezultātu un ieguldījuma) izvērtēšana. Izvērtējuma rezultātu ziņojums. Sabiedrības integrācijas fonds, Latvijas Kultūras akadēmija un SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". 2021. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/petijumi>

brīvprātīgajam darbam, kā arī to darbs ir epizodisks un neregulārs. Jau minētajā ziņojumā arī norādīts – lai gan kopējais organizāciju skaits ir 12 tūkstoši, **tikai aptuveni 1 tūkstotis organizāciju ir tādu, kas darbojas pilsoniskās sabiedrības un līdzdalības jomā.** Izvērtējuma ietvaros 2021. gadā īstenotajā NVO sektora kvantitatīvajā aptaujā identificēts, ka no pilsoniskās sabiedrības jomā strādājošajām organizācijām **41% ir īstenojušas aktivitātes jauniešiem, bet tikai 4% ir tādu, kuru prioritārā mērķauditorija ir jaunieši.** Tātad **specifiski darbā ar jaunatni regulāri iesaistīto organizāciju skaits ir ļoti neliels – pēc aptuvena aprēķina tās varētu būt 40-50 organizācijas** (organizācijas, kuru primārā un vienīgā mērķgrupa ir jaunieši un kuru aktivitātes vērstas tieši uz jauniešiem).

Ilustrācija 1. Biedrību un nodibinājumu skaits un aktivitāte Latvijā, tai skaitā darbā ar jaunatni

Datu avots: Latvijas Pilsoniskās alianses (LPA) datu apkopojums, prezentēts LPA rīkotajā tiešsaistes pasākumā "Pilsoniskā sabiedrība Latvijā: kurp dodamies?" 2021. gada 29. oktobrī. Materiāls pieejams: https://nvo.lv/uploads/lpa_29_10_21_pilsoniska_lidzdaliba.pdf; autoru papildu aprēķini.

26 576 – biedrību un nodibinājumu kopskaits Latvijā

18 712 – biedrību un nodibinājumu kopskaits, kas ir iesniegušas gada pārskatus

12 189 – biedrības un nodibinājumi, kuru ieņēmumi >0 (kurām ir vismaz minimāla darbība, aktivitāte)

34% biedrību un nodibinājumu ir vismaz 1 darbinieks

15% biedrību un nodibinājumu uzrāda izdevumus algām

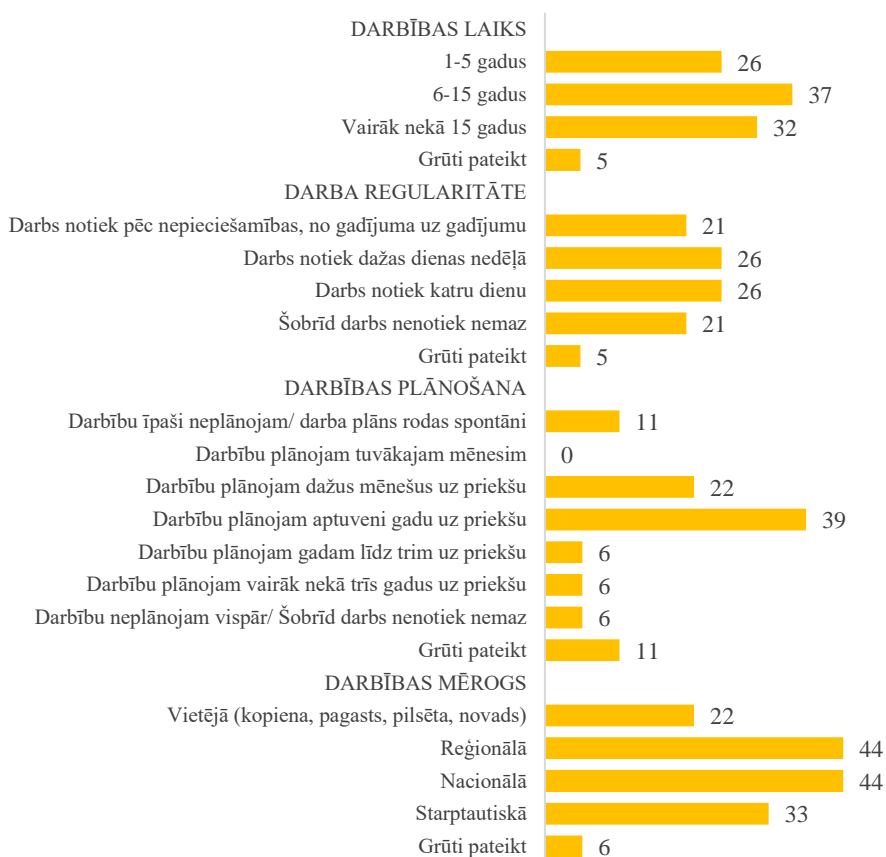
Aptuveni 1 tūkstotis biedrību un nodibinājumu darbojas pilsoniskās sabiedrības un līdzdalības jomā

Aptuveni 41% (~400-450) biedrības un nodibinājumi ir īstenojušas atsevišķas aktivitātes vai projektus jaunatnes jomā vai/un ar jauniešu iesaisti

Organizāciju darbības profils liecina, ka lielākā daļa organizāciju, kuru primārā mērķgrupa ir jaunieši, ir dibinātas pirms vairāk nekā 5 gadiem, bet katra ceturttā – pēdējo 5 gadu laikā. **Regulārs ikdienas darbs notiek tikai katrā ceturttajā organizācijā,** kamēr katra piektā strādā pēc nepieciešamības, no gadījuma uz gadījumu, bet 26% strādā dažas dienas nedēļā. Vēl **21% 2021. gadā bijušas neaktīvas.** Kopumā **22% organizāciju darbojas tikai vietējā mērogā,** bet pārējās norāda, ka darbojas reģionālā un valsts mērogā, 33% – arī starptautiskā (ar ko, visdrīzāk, domāta dalība starptautiskos projektos). **Jaunatnes jomas organizācijas darbību visbiežāk plāno aptuveni gadu uz priekšu,** bet katra desmitā organizācija darbību īpaši neplāno un darbojas spontāni.

Grafiks 23. NVO, kuru mērķgrupa ir jaunieši, darbības raksturojums, %

Datu avots: Valsts budžeta finansētās programmas "NVO fonds" darbības (rezultātu un ieguldījuma) izvērtēšana. Izvērtējuma rezultātu ziņojums. Sabiedrības integrācijas fonds, Latvijas Kultūras akadēmija un SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". 2021. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/petijumi>, autoru papildu aprēķini.



Vērtējot **šķēršļus sektora attīstībai**, ar jauniešiem strādājošās organizācijas kā būtiskākos minējušas: **zema iedzīvotāju/jauniešu interese un līdzdalība (60%), Covid-19 izplatība (37%), neatbalstoša nodokļu sistēma (37%), liela birokrātija projektu konkursos (37%), nepietiekams finansējums (37%)**. Salīdzinoši bieži norādīts arī uz **informācijas trūkumu par projektu konkursiem un citām iespējām (30%)**. Katra ceturttā organizācija norāda uz neregulāru finansējumu (23%), bet katrā piektā – uz cilvēkresursu trūkumu (20%). Aptuveni katrā desmitā organizācija kā šķērslī saskata **sadarbības problēmas** ar pašvaldību, valsts institūcijām un arī organizācijām. Tai pat laikā tikai neliela daļa (7%) uzskata, ka to darbiniekiem ir nepietiekamas kompetences, prasmes un spējas.

Grafiks 24. NVO, kuru mērķgrupa ir jaunieši, viedoklis: Būtiskākie šķēršļi sektora attīstībai, %

Datu avots: Valsts budžeta finansētās programmas "NVO fonds" darbības (rezultātu un ieguldījuma) izvērtēšana. Izvērtējuma rezultātu ziņojums. Sabiedrīgas integrācijas fonds, Latvijas Kultūras akadēmija un SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". 2021.



Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/petijumi>, autoru papildu aprēķini.

Aptaujā papildus tika vaicāts arī par to, kas ir **būtiskākie šķēršļi tieši pilsoniskai līdzdalībai**. Jaunatnes jomas organizācijas kā būtiskākos šķēršļus norādījušas: **intereses trūkums (47%), informācijas trūkums (43%), nevēlēšanās bez maksas iesaistīties aktivitātēs (40%), līdzdalības zināšanu un prasmju trūkums (40%), brīvā laika trūkums (33%)**. Kopumā šie dati liecina par vāji attīstītu līdzdalības kultūru jauniešu vidū. Iespējams pieņemt, ka attiecībā uz jauniešiem ar ierobežotām iespējām līdzdalības šķēršļi ir vēl būtiskāk izteikti.

Grafiks 25. NVO, kuru mērķgrupa ir jaunieši, viedoklis: Būtiskākie šķēršļi pilsoniskai līdzdalībai, %

Datu avots: Valsts budžeta finansētās programmas "NVO fonds" darbības (rezultātu un ieguldījuma) izvērtēšana. Izvērtējuma rezultātu ziņojums. Sabiedrīgas integrācijas fonds, Latvijas Kultūras akadēmija un SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija". 2021.

Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/petijumi>, autoru papildu aprēķini.



Šī kartējuma ietvaros tika īstenota to **organizāciju apzināšana un apkopošana, kuras savā pamatdarbībā vai atsevišķos īstenotajos projektos ir iekļāvušas jauniešus ar ierobežotām iespējām**. Šīs organizācijas tika identificētas šādos datu avotos: finansējuma saņēmēji JSPA koordinēto finansējuma rīku konkursos (tajos, kuros tieši vai netieši skarta jauniešu ar ierobežotām iespējām iekļaušana); finansējuma saņēmēji Sabiedrības integrācijas fonda koordinētajā programmā "NVO fons" projektos, kas tieši vai netieši saistīti ar jauniešu sociālo iekļaušanu; finansējuma saņēmēji Aktīvo

iedzīvotāju fonda projektos, kas tieši vai netieši saistīti ar jauniešu sociālo iekļaušanu; jaunatnes jomā un ar bērnu mērķauditoriju strādājošo organizāciju publiski pieejamās datu bāzes, no tām atlasot organizācijas, kuru statūtos tieši vai netieši identificējama norāde uz darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām. **Kopumā tika apzinātas aptuveni 100 šādu organizāciju**, tomēr jāuzsver, ka lielākā daļa no tām ir īstenojušas atsevišķus projektus, bet regulāru darbu ar šo specifisko mērķgrupu jauniešiem neveic (kā norādīts iepriekš, regulāri darbu ar jaunatni veic tikai aptuveni 4% no visām līdzdalībā aktīvajām organizācijām). Tai pat laikā samērā lielais šādu organizāciju kopskaits liecina, ka **ir potenciāls darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām attīstīt plašāk**, mazinot šķēršļus, kas šobrīd neļauj organizācijām būt aktīvākām. Tāpat **potenciāls būtu vairāk iesaistīt šobrīd sociālās palīdzības un sociālā atbalsta jomā, tai skaitā sociālo pakalpojumu sniegšanā, strādājošās organizācijas**. Tomēr jāņem vērā, ka šo organizāciju esošais darbs ir veidojies ilgākā laika posmā, iedibinot konkrētus procesus, tradīcijas, pieejas, tādēļ darba ar jaunatni aspektam drīzāk būtu jāpielāgojas šo organizāciju realitātei, jo mazāk iespējami, ka tās adaptēsies specifiskām jaunatnes jomas prasībām un procesiem.

Darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām

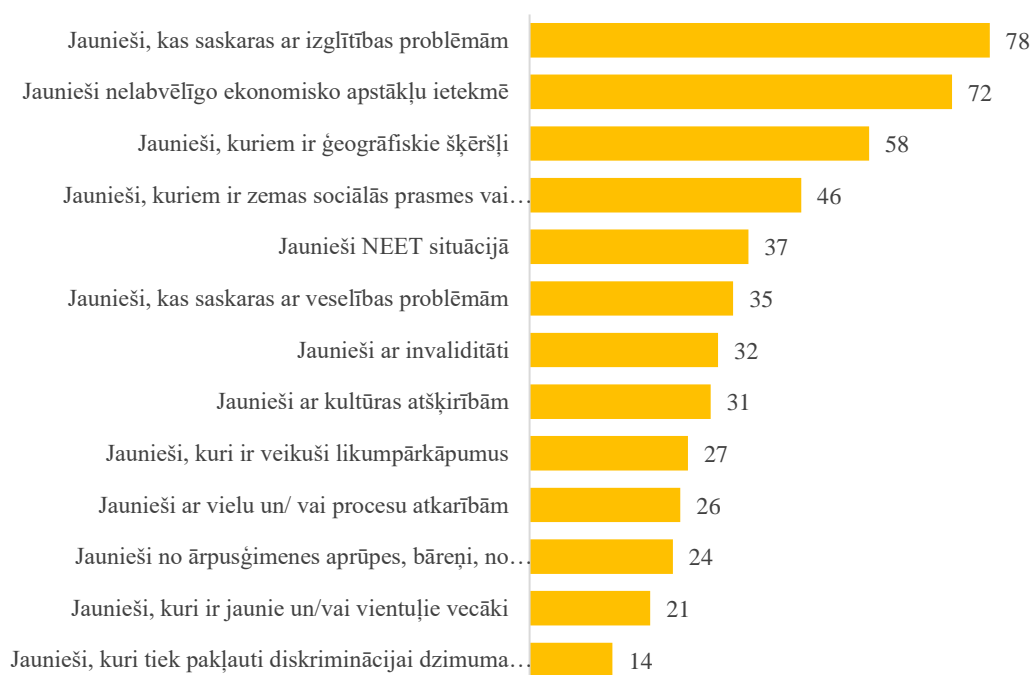
Latvijā līdz šim nav veikti pētījumi par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, bet Izglītības un zinātnes ministrija un JSPA 2022. gadā īstenoja darba ar jaunatni īstenošanu (pašvaldībās un organizācijās) aptauju, kurā iegūti atsevišķi dati par darbu ar šīm jauniešu mērķgrupām. Tie **sniedz vispārīgu ieskatu** līdzšinējā praksē darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām.

Lielākā daļa darba ar jaunatni veicēju apgalvo, ka ir strādājuši ar jauniešiem ar izglītības problēmām (78%) un jauniešiem nelabvēlīgos ekonomiskos apstākļos (72%). (Jāuzsver gan, ka šie vērtējumi vairāk ir subjektīvi, nevis objektīvi – piemēram, lauku apvidos par jauniešiem nelabvēlīgos ekonomiskos aspektos dažkārt uzskata jebkuru jauniešu, kuru ģimene nav izteikti pārtikusi.) Vairāk kā puse strādājuši arī ar jauniešiem attālākās apdzīvotās vietās (58%). Salīdzinoši bieži darbs noticis arī ar jauniešiem ar zemām sociālajām prasmēm un antisociālu uzvedību (46%), jauniešiem NEET situācijā (37%), jauniešiem ar veselības problēmām (35%), jauniešiem ar invaliditāti (32%), jauniešiem ar kultūras atšķirībām (31%). **Visretāk darbā ar jaunatni iesaistīti jaunieši, kuri pakļauti diskriminācijai dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ (14%), jaunie vai vientuļie vecāki (21%), jaunieši no ārpusģimenes aprūpes un nepilnām ģimenēm (24%).**

Kopumā šie dati atbilst statistiskiem konkrēto jauniešu mērķgrupu rādītājiem, izņemot jauniešus NEET situācijā, ar kuriem darbs veikts proporcionāli vairāk nekā šī mērķgrupa ir statistiski (tas skaidrojams ar konkrētiem uz šo mērķgrupu vēršiem projektiem un aktivitātēm).

Darba ar jaunatni veicēji norādījuši plašu aktivitāšu loku, kas veikts ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām: iesaiste aktivitātēs un projektos vietējā līmenī (87%), lietderīga brīvā laika pavadīšana (83%), personīgs atbalsts vai konsultācijas (73%), iesaiste brīvprātīgajā darbā (62%), jauniešu iniciatīvu atbalsts (51%), digitālais darbs ar jaunatni (51%). **Reti tiek īstenots ielu darbs ar jaunatni – to darījuši tikai 13% no sektora pārstāvjiem.** Tāpat **reta bijusi jauniešu ar ierobežotām iespējām iesaiste starptautiskos projektos (21%).** Jāuzsver, ka šīs jauniešu mērķa grupas **izteikti reti tikušas iesaistītas arī jaunatnes politikas plānošanā un izvērtēšanā (26%).**

Grafiks 26. Jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupas, ar kurām īstenots darbs pašvaldībās vai organizācijās, %
 Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022.g., autoru aprēķini.



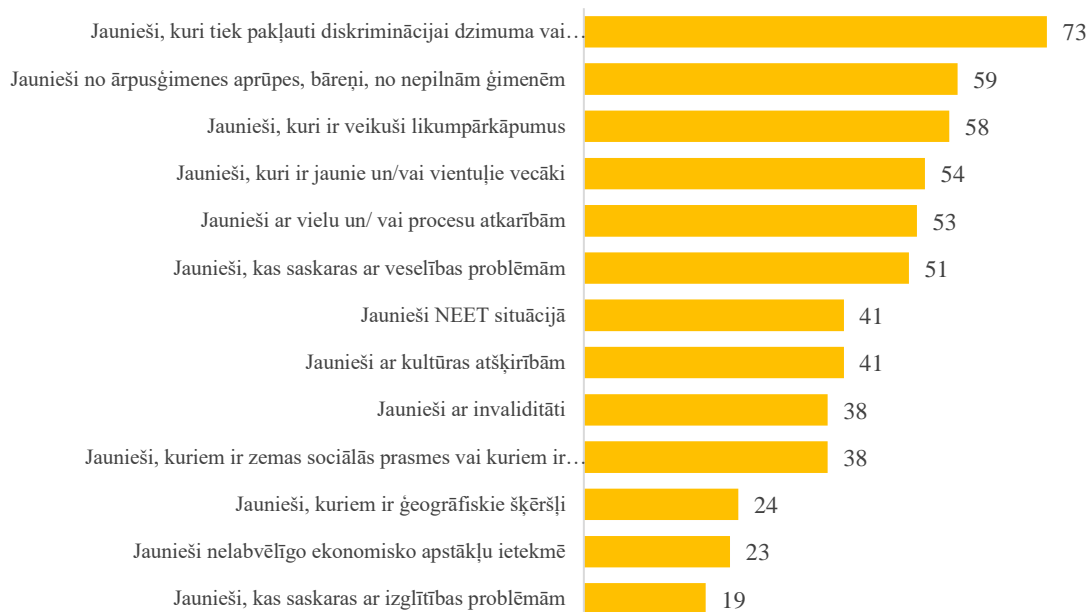
Grafiks 27. Darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām īstenotās aktivitātes, %
 Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022.g., autoru aprēķini.



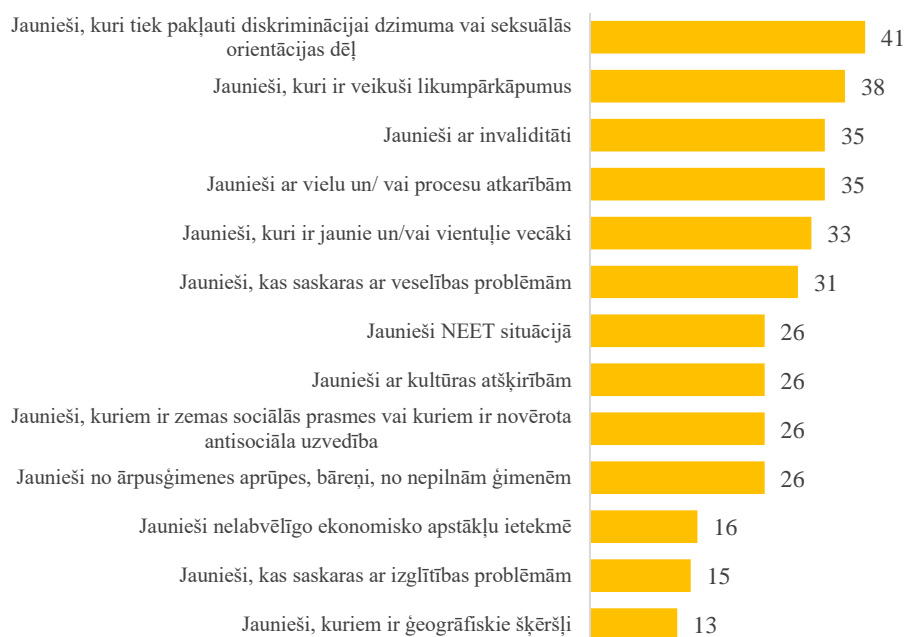
Aptaujas dati liecina, ka **retāk strādāts ar tām jauniešu mērķgrupām, par kurām darba ar jaunatni veicējiem ir vājas zināšanas un kompetences**. Visbiežāk savas zināšanas un kompetences kā nepietiekamas vērtētas par jauniešiem, kuri tiek pakļauti diskriminācijai dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ, jauniešiem ārpusģimenes aprūpē un nepilnās ģimenēs, jauniešiem, kuri veikuši likumpārkāpumus, jauniešiem, kuri ir vientuļie vecāki, kuriem ir vielu vai procesu atkarības, vai kuri saskaras ar veselības problēmām. Izteikti pozitīvi savas zināšanas un kompetences darba ar jaunatni veicēji vērtē tikai par trim jauniešu mērķgrupām: jaunieši ar ģeogrāfiskiem šķēršļiem, nelabvēlīgu

ekonomisko apstākļu ietekmi un ar izglītības problēmām. Šie dati kā būtisku izaicinājumu iezīmē nepieciešamību pēc plašākas informētības, izpratnes un kompetencēm.

Grafiks 28. Darbā ar jaunatni iesaistītie, kuri savas zināšanas par konkrētajām mērķgrupām novērtē kā vājas, %
 Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022.g., autoru aprēķini.



Grafiks 29. Darbā ar jaunatni iesaistītie, kuri savas kompetences darbā ar konkrētajām mērķgrupām novērtē kā vājas, %
 Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022.g., autoru aprēķini.



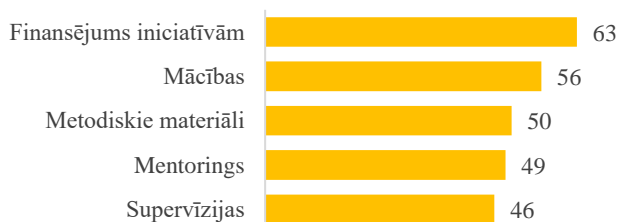
Vērtējot kāds atbalsts būtu nepieciešams darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, darba ar jaunatni veicēji visbiežāk norāda uz **finansējumu iniciatīvām** (63%), kā arī **mācībām** (56%). Bet bieži norādīts arī uz nepieciešamību pēc **metodiskiem materiāliem** (50%), **mentoringa** (49%), **supervīzijām** (46%). Analizējot datus detalizētāk, novērojams, ka **metodiskie materiāli** visvairāk nepieciešami tiem, kas strādā vai vēlētos strādāt ar jauniešiem ar zemām sociālajām prasmēm, antisociālu uzvedību, ar vielu vai procesu atkarībām, kā arī diskriminācijai dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ pakļautajiem.

Mācības visbiežāk kā nepieciešamu atbalstu norāda tie, kuri strādā vai vēlas strādāt ar jauniešiem ar vielu vai procesu atkarībām, zemām sociālajām prasmēm, kā arī jauniešiem ar invaliditāti. **Finansējumu aktivitātēm** vairāk vēlētos attiecībā uz darbu ar jauniešiem nelabvēlīgos ekonomiskos apstākļos, ar ģeogrāfiskiem šķēršļiem, zemām sociālajām prasmēm. **Mentoringu** kā nepieciešamu atbalstu visbiežāk norāda tie, kuri strādā vai vēlas strādāt ar jauniešiem ar vielu vai procesu atkarībām, likumpārkāpējiem, kā arī jauniešiem ar invaliditāti. Savukārt **supervīzijas** biežāk lūguši tie, kas strādā ar jauniešiem-likumpārkāpējiem, jauniešiem ar zemām sociālajām prasmēm, antisociālu uzvedību, kā arī ar vielu vai procesu atkarībām. Kopumā novērojams, ka **dažāda veida papildu atbalsta nepieciešamība biežāk norādīta par tām jauniešu mērķgrupām, ar kurām darbs šobrīd notiek retāk.**

Papildus darba ar jaunatni veicēji aptaujā norādīja arī **tēmas, par kurām darbā ar jaunatni iesaistītie gribētu uzlabot savas zināšanas**, lai veiksmīgāk īstenotu darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām. Visbiežāk norādīts: **psiholoģija** (77%), **metodes un pieejas** darbā ar konkrētajām mērķgrupām (71%), **jauniešu uzrunāšana un motivēšana** iesaistīties (69%). Jāuzsver, ka 55% norādījuši uz nepieciešamību pēc zināšanām par **profesionālās izdegšanas profilaksi** (55%). 38% norāda uz nepieciešamību pēc zināšanām par **starpinstitūciju sadarbību**.

Grafiks 30. Nepieciešamais atbalsts darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, %

Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022. g., autoru aprēķini.



Tabula 9. Nepieciešamais atbalsts darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, mērķgrupu dalījumā, %

Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022. g., autoru aprēķini.

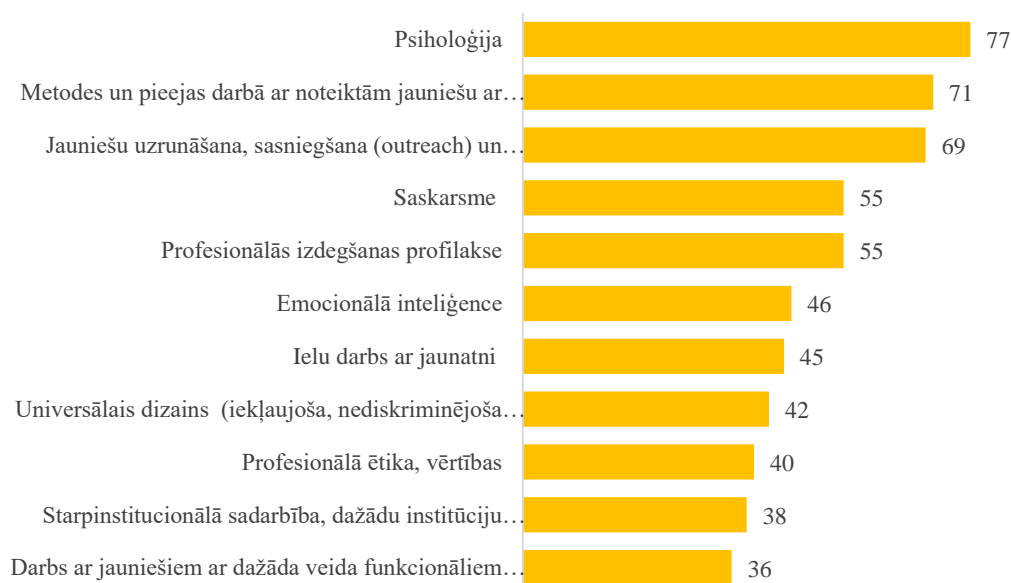
Piezīme: Sarkani iekrāsotas TOP3 vērtības katrā no kolonnām.

	Metodiskie materiāli	Mācības	Finansējums iniciatīvām	Mentorings	Supervīzijas
Jaunieši nelabvēlīgo ekonomisko apstākļu ietekmē	41	50	69	41	41
Jaunieši, kuriem ir ģeogrāfiskie šķēršļi	40	47	76	38	42
Jaunieši, kas saskaras ar izglītības problēmām	50	53	62	44	41
Jaunieši NEET situācijā	50	56	63	44	42
Jaunieši, kas saskaras ar veselības problēmām	47	58	64	51	45
Jaunieši ar invaliditāti	54	63	62	56	51
Jaunieši ar kultūras atšķirībām	41	44	56	38	40
Jaunieši, kuriem ir zemas sociālās prasmes vai kuriem ir novērota antisociāla uzvedība	63	65	71	55	54
Jaunieši, kuri tiek pakļauti diskriminācijai dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ	56	60	58	46	50
Jaunieši, kuri ir jaunie un/vai vientuļie vecāki	44	50	55	42	41

Jaunieši no ārpusģimenes aprūpes, bāreņi, no nepilnām ģimenēm	46	51	58	55	46
Jaunieši ar vielu un/ vai procesu atkarībām	60	67	65	63	53
Jaunieši, kuri ir veikuši likumpārkāpumus	55	62	62	58	56

Grafiks 31. Tēmas, par kurām darbā ar jaunatni iesaistītie gribētu uzlabot savas zināšanas, lai veiksmīgāk īstenotu darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, %

Datu avots: IZM un JSPA īstenota kvantitatīva aptauja 2022.g., autoru aprēķini.



Organizāciju resursi un kapacitāte: intervijās paustie viedokļi

Skatot organizāciju resursus un kapacitāti, darbojoties jaunatnes jomā un radot aktivitātes jauniešiem ar ierobežotām iespējām, **būtiska nozīme ir organizāciju mērogam**. Ir skaidrs, ka lielākās organizācijas var atļauties būt aktīvākas dažādu pasākumu, projektu organizēšanā un algot vairāk darbinieku. Mazākās organizācijās šis darbs galvenokārt balstās uz entuziasma pamata, nereti jaunatnes darbā veicot brīvprātīgo darbu. Jāatzīst, ka šī pētījuma ietvaros intervētie dalībnieki visi kā viens skaidro, ka viņu darbs šajā kontekstā balstās misijā ar vēlmi palīdzēt jauniešiem iekļauties, būt aktīviem, motivēt un uzlabot dzīves kvalitāti.

Finansējuma pieejamība. Lai arī dažu finanšu rīku ietvaros tiek identificētās dažādas problēmas, kā piemēram, neskaidri atskaišu nosacījumi, **kopumā ar finansējuma piesaistes iespējām organizācijas ir apmierinātas**. Respondenti skaidro, ka pilsētu, piemēram, Rīgas domes, ministriju, piemēram, Labklājības ministrijas, Veselības ministrijas, Kultūras ministrijas pieejamie finanšu rīki, kas pārsvarā ir projektu formāta, ļoti labi ļauj veikt savas organizācijas misiju. Vairākkārt tiek minēti Sociālā integrācijas fonda un arī JSPA koordinētie projektu konkursi, kas ļauj realizēt dažādām jauniešu grupām paredzētas aktivitātes.

Cilvēkresursi. Cilvēkresursu pieejamību organizācijas šobrīd vērtē kā kritiskāko darbu ar jauniešiem aspektu – **organizācijās ir nepietiekams cilvēkresursu skaits, kas spēj strādāt ar specifiskām jauniešu mērķgrupām**. Tas attiecas gan uz projektu izstrādi un administrēšanu, gan praktisko darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām. Kvantitatīvo šādu cilvēkresursu skaitu ir apgrūtināši palielināt, jo nav pieejams regulārs un pietiekams finansējums darbam ar specifiskām mērķgrupām. Lielākai daļai

iesaistīto organizāciju **tie ir atsevišķi projekti, epizodisks darbs, līdz ar to tas netiek attīstīts kā pastāvīgs darbības virziens.**

Zināšanas, kompetences, prasmes. Tā kā darbs ar specifiskām jauniešu mērķgrupām paredz īpašas zināšanas un prasmes, ir **nepieciešama profesionāla darba komanda.** Daži no pētījumā uzrunātajiem respondentiem iezīmē situāciju, kad Latvijas dažādas jaunatnes organizācijas bez iepriekšējām priekšzināšanām par konkrētu jauniešu mērķa grupu rīko mērķa grupai nepiemērotas aktivitātes. Šo problēmu, respondentuprāt, iespējams izskaust, **organizācijām sadarbojoties ar attiecīgajiem profesionāļiem, piemēram, sociālajiem darbiniekiem,** vai fokusējoties uz konkrētām tēmām savu zināšanu robežās. Sarunā ar ekspertu atklājas viedoklis par programmu **mentoru nepieciešamību,** būtisko lomu organizāciju zināšanu un kompetenču pilnveidei. Tieši ar mentoru palīdzību, respondentuprāt, ir iespējams virzīt pēc iespējas vairāku organizāciju darbības fokusu jauniešu sociālās iekļaušanas kontekstā. Vienlaikus šādā aspektā jārunā arī par **mācībām, kompetenču celšanas iespēju pieejamību organizācijām,** kas strādā ar specifiskām jauniešu mērķgrupām. Šaurākā nozīmē var runāt arī par dažādu informatīvo materiālu pieejamību, kas rosinātu organizācijas pievērsties jauniešiem ar ierobežotām iespējām. Dažkārt organizācijas nevēlas to darīt, jo nejūtas pietiekami zinošas par dažādiem praktiskiem šādu projektu īstenošanas aspektiem. Lai gan pastāv atsevišķi materiāli (semināru ieraksti, video, apraksti), būtu **nepieciešams plašāks un visaptverošs informatīvais materiāls par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām,** kur tiktu skaidrota gan šo mērķgrupu specifika un vajadzības, gan praktiski aspekti darbā ar jauniešiem, gan, iespējams, arī projektu un aktivitāšu idejas un ierosmes. Šādi materiāli ir pieejami angļu valodā¹³, tomēr Latvijas organizāciju pārstāvji ne vienmēr labi pārvalda svešvalodas un var darbā izmantot šos materiālus.

Savstarpējā sadarbība. Organizāciju kapacitātes un resursu stiprināšanai liela loma interviju laikā tiek piešķirta **sadarbībām ar citām organizācijām, pašvaldību iestādēm, ministrijām.** Šajā kontekstā svarīgi ir aptvert visu jaunietim apkārtesošo tīklu, kas var ietekmēt viņa iesaisti un līdzdalību aktivitātēs, t.sk. centienus veicināt sociālo iekļaušanos, sākot no skolu darbiniekiem, sociālā dienesta profesionāļiem un turpinot ar citām nevalstiskajām organizācijām, uzņēmumiem un pašvaldības domes darbiniekiem. Savukārt, finansējuma piesaistes kontekstā būtiska loma ir ne tikai vietējiem, bet arī ārpus Latvijas robežu sadarbību tīkliem ar citām, radniecīgām organizācijām, ar kurām kopīgi organizēt, piemēram, pieredzes apmaiņas braucienus u.c. aktivitātes, jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālās iekļaušanas veicināšanai. Šobrīd šāda sadarbība ir epizodiska un nav pēctecības, tādēļ būtu nepieciešams to plānot vidējam un ilgtermiņam un nodrošināt resursus sadarbībai gan organizācijām, gan arī institūcijām.

Organizāciju vērtējumi par JSPA koordinētajiem finansējuma rīkiem¹⁴

Pētījuma ietvaros intervētie organizāciju pārstāvji vismaz reizi (vairāki pat regulāri) ir piedalījušies JSPA koordinētajos projektu konkursos. Kopumā intervijās **tiek uzteikta JSPA personāla atsaucība un informatīvais atbalsts.** Tādējādi nevalstisko organizāciju u.c. iestāžu sadarbība ar JSPA tiek vērtēta pozitīvi. Respondentuprāt, ļoti būtiski ir turpināt šāda tipa komunikāciju ar organizācijām, kas vēlas pretendēt uz JSPA koordinēto finansējumu. Projektu vadītājiem ir svarīgi ne tikai projekta sagatavošanas, bet arī tā īstenoto aktivitāšu procesa laikā saglabāt mentora atbalstu un saikni ar JSPA personālu.

Kā vienu no būtiskākajiem problēmjautājumiem projektu konkursu ietvaros organizāciju pārstāvji piemin pēctecību. Respondenti izsaka kritiku par tendenci atbalstīt, veidot kampaņveidīgus, īsa

¹³ Piemēram: Guide on disability-inclusive European youth projects, 2021, pieejams: https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-4230/SPI_disability_inclusion_guide.pdf; Diversity and Inclusion Guidelines, European Youth Forum, 2020, pieejams: <https://www.youthforum.org/files/Diversity20and20inclusion20guidelines.pdf>; 8 steps to inclusive youth work: Promoting best quality inclusive practice in youth work settings, National youth council of Ireland, 2016, pieejams: <https://donegaltravellersproject.ie/wp-content/uploads/2018/10/NYCI-8-steps-inclusive.pdf>.

¹⁴ Jāuzsver, ka šajā nodaļā analizētie viedokļi pārstāv tikai atsevišķas ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām strādājošās organizācijas, tādēļ tie nebūtu absolūtizējami.

termiņa projektus. Viņuprāt, svarīgi ir domāt par iespējams mazāku, taču ilgtermiņā plašāku finansiālo atbalstu jauniešu ar ierobežotām iespējām aktivitātēm. Tiek uzsvērts, ka pēc projektu termiņu beigām, aktivitātēs iesaistītajiem jauniešiem vairs “neseko finansējums”, kas neparedz nekāda veida pēctecību. Respektīvi, ir skaidrs, ka viena projekta laikā, nav iespējams pavisam izmainīt jaunieša dzīvi, viņu pavisam “sociāli iekļaut”. Turpinot, respondenti skaidro, ka projektu finansētāji nereti sagaida, ka viena projekta laikā tiks iekļauti ļoti daudz jaunieši. Taču tā kā šis sociālās iekļaušanas process ir ar savu specifiku un laikietilpīgs, organizāciju pārstāvji skaidro, ka viena projekta ietvaros projektu finansētājam ir **jāpievērš vairāk uzmanība nevis projekta kvantitatīvajiem, bet gan kvalitatīvajiem rādītājiem**.

Domājot par konkrētām JSPA koordinētajām programmām, interviju laikā **tiek izteikti dažādi ierosinājumi**. Organizācija, kas ikdienā rūpējas par jauniešu ar funkcionāliem, veselības traucējumiem aktivitāšu nodrošināšanu skaidro, ka **“Erasmus+” programmām būtu vēlams noteikt augstāku vecuma sliekšni**. Respondente šo lūgumu pamato ar to, ka šie jaunieši nobriest vēlāk nekā jaunieši bez funkcionāliem, veselības traucējumiem, piemēram, viņi vidusskolu pabeidz aptuveni 21, 22 gadu vecumā. Lai šiem jauniešiem rastu iespējas patstāvīgi iesaistīties apmaiņas programmās, būtu nepieciešams šo sliekšni palielināt līdz aptuveni 35 gadu vecumam.

Kritika intervijās dažkārt pausta par “Jaunatnes politikas valsts programmu”, norādot, ka tajā **birokrātijas apjoms ir pārāk liels pret salīdzinoši nelielu iegūstamā finansējuma apmēru**. Līdz ar to organizācijām tiek uzlikts liels administratīvais slogs finansiāli mazapjoma projektu īstenošanā – tas ir laiks, kas attiecīgi tiek atņemts praktiskajam darbam ar jaunatni.

Kritiski tiek vērtēti arī projektu konkursu ietvaros iegūtā **priekšfinansējuma nodrošināšanas noteikumi**. Lai nodrošinātu priekšfinansējumu, organizāciju pārstāvjiem nereti ir jāmaksā “no savas kabatas”, kas ir gan finansiāli apgrūtinājoši, gan arī ne vienmēr vispār iespējami.

Interviju ietvaros organizācijas tika lūgtas arī sniegt **ieteikumus** par šobrīd trūkstošo atbalstu konkrētām tēmām un/vai pozīcijām JSPA koordinēto programmu ietvaros, lai veicinātu jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālo iekļaušanu. Organizāciju pārstāvji ierosina:

- atbalstīt projektus, kas fokusējas uz konkrētām jauniešu ar ierobežotām iespējām tēmām, kā mobings, vardarbības ģimenē prevencija (tematiski segmentēt atbalstu, vienlaikus tādā veidā iezīmējot aktuālākās tēmas);
- atbalstīt projektus, kuri būtu attiecināmi konkrēti uz mentoru tīklu, mentoru atalgojumu;
- lielākajām un aktīvākajām organizācijām, kas kā savu galveno mērķa grupu ir identificējusi jauniešus ar ierobežotām iespējām, nodrošināt regulāru un pēctecīgu finansējumu pamatdarbības nodrošināšanai.

JSPA komunikācijas ar jaunatnes organizācijām un sabiedrību noturībai respondenti uzver **nepieciešamību turpināt pieredzes stāstu** (ar uzsvaru uz sociālo iekļaušanu) **publicēšanu**. Pētījuma ietvaros intervētā eksperte atzīst, ka, lai arī šādas pieredzes stāstu publikācijas jau tiek veidotas, ir nepieciešams vēl vairāk caur šiem stāstiem uzsvērt, ko nozīmē jēgpilna, ilgtermiņa jaunatnes sociālā iekļaušana.

Kā līdzvērtīgi svarīgs sadarbības aspekts tiek minēta **mentorēšanas sistēma**, kas piedāvā atbalstu potenciālajiem JSPA koordinēto projektu iesniedzējiem. Svarīgi, ka šis **atbalsts ir ne tikai pirms projekta realizēšanas, bet arī visā projekta realizēšanas laikā**, lai organizācijām ir pieejams atbalsts visa projekta garumā.

Kā arī, respondentuprāt, būtiski ir **nodrošināt savstarpējos pieredzes apmaiņas pasākumus**, diskusijas, lekcijas, kurās organizāciju pārstāvji var veidot sarunas par sociālās iekļaušanas jēgu, iedvesmoties no citiem un potenciāli veidot sadarbības un jaunus kopējus projektus

6. Vajadzības darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām

Apkopojot kartējuma ietvaros iegūtos datus un informāciju, iespējams identificēt būtiskas vajadzības vairākos tematiskos blokos.

Informētība un izpratnes veidošana

Kopumā secināms, ka darbs ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām pagaidām ir tikai attīstības sākumstadijā – gan darba ar jaunatni veicējiem, gan sabiedrībā kopumā informētība, zināšanas un izpratne joprojām ir vāja. Tādēļ **daudz aktīvāk būtu nepieciešams veikt skaidrojošo un izpratni veicinošo darbu**. Pirmkārt, lai veicinātu šo specifisko mērķgrupu aktualizāciju, un, otrkārt, lai rosinātu tās iekļaut aktivitātēs, projektos, norisēs. Netiešs mērķis būtu arī kopējās sabiedrības attieksmes un iecietības veidošana. Jāuzsver – **informētība un izpratnes veidošana noteikti ir daudz plašāka mēroga process, nekā savu kompetenču ietvaros spēj veikt JSPA**, tādēļ šeit drīzāk akcentējama **sadarbība ar citām institūcijām** valsts un pašvaldību līmenī, kā arī aktivitāšu kontekstualitāte ar citām jau notiekošām (piemēram, deinstitutionalizācijas process u.c. vidēja un ilgtermiņa aktivitātes). Tai pat laikā **konkrētāks darbs būtu nepieciešams arī tieši jaunatnes jomā – darbā ar jaunatni iesaistītajiem ne vienmēr ir padziļināta izpratne** par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām (šobrīd tas biežāk tiek izprasts kā atsevišķu šo mērķgrupu jauniešu iesaiste projektos vai aktivitātēs, bet nevis kā regulārs darbs). Šādā aspektā nepieciešams **plašāks skaidrojošs darbs** par jauniešu ar ierobežotām iespējām **mērķgrupu specifiku un darba ar jaunatni veicēju iespējām** veikt darbu ar tām (īpaši **akcentējot tādus priekšnoteikumus** kā zināšanas par mērķgrupām, kompetences un prasmes darbā ar tām).

Zināšanas un kompetences

Katra jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupa ir specifiska, kā arī tās ietvaros katra jaunieša vajadzības var būt pat ievērojami atšķirīgas. Tādēļ **darbs ar šīm mērķgrupām prasa arī specifiskas zināšanas, kompetences un prasmes**. Darba ar jaunatni veicējiem līdz šim bijusi neliela pieredze darbā ar specifiskākām jauniešu mērķgrupām, tādēļ **zināšanu un kompetenču pilnveide un tās veicināšana ir būtisks izaicinājums**. Tas arī ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem **plašāk attīstīt darbu ar šo mērķgrupu jauniešiem – jaunatnes darbinieki nejūtas pietiekami zinoši un kompetenti**, lai šo darbu veiktu. Jāuzsver, ka **darbs ar specifisko mērķgrupu jauniešiem prasa daudz vairāk resursu** (laiks, cilvēkresursi, finanses, arī psiholoģiskie, mentālie resursi) nekā darbs ar aktīvajiem jauniešiem. Tādēļ, no vienas puses, būtu nepieciešamas **plašākas izglītības iespējas** par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, un, no otras puses, **nepieciešami papildu pamudinājumi (motivēšana) uzņemties šo darbu** tā resursietilpības dēļ. Daļēji to varētu risināt, darbā ar jaunatni **aktīvāk iesaistot sociālās palīdzības un sociālā atbalsta jomā strādājošās organizācijas**, kurām jau ir pieredze, tomēr tādā gadījumā atbalsta infrastruktūra (projektu noteikumi, nosacījumi, pieejamā atbalsta veidi un apjomi u.c.) būtu jāsalāgo ar šo organizāciju esošo praksi, jo maz iespējams, ka tās būs gatavas pielāgoties jaunatnes jomas specifikai bez būtiskiem finansiāliem stimuliem.

Atbalsts ikdienas darbā

Sasaucoties ar iepriekš minēto par specifisku zināšanu un kompetenču nepieciešamību – darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām veicējiem būtu nepieciešams (vismaz sākumposmā) arī **pastāvīgi pieejams atbalsts jau darba īstenošanas procesā**. Gan kā profesionāls atbalsts prasmju veidošanā, gan arī kā palīdzība nestandarta situācijās, problēmgadījumos, tai skaitā psiholoģisks atbalsts darbam stresa apstākļos. Šādā kontekstā organizāciju pārstāvji visbiežāk norāda uz **mentoriem un supervīzijām**. Būtiskākais – **sniegt darba ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām veicējiem drošības sajūtu par pieejamu atbalsta infrastruktūru**, lai jaunatnes darbinieki nejostos vieni savā ikdienas darbā ar specifiskām jauniešu mērķgrupām (atbalsta personāls). Šādā aspektā papildus jāuzsver arī **pieredzes apmaiņu nozīmi, savstarpējo tīklošanos, kolēģis-kolēģim veida mācību iespējas u.tml. aktivitātes**.

Atbalsta ikdienas darbā aspektā jāuzsver arī **cilvēkresursu pieejamības aspekts** – organizācijas bieži norāda, ka darbu ar specifiskām mērķgrupām traucē veikt cilvēkresursu nepietiekamība. Diemžēl šai jaunatnes jomā izplatītai problēmai nav viegļu īstermiņa risinājumu.

Finansējums

Finansējuma pieejamību kā būtiskāko izaicinājumu akcentē lielākā daļa darbā ar jauniešiem iesaistīto, tomēr jāuzsver – finansējuma pieejamība bez atbilstošu zināšanu un kompetenču attīstīšanas un atbalsta infrastruktūras ieviešanas būtiski neuzlabotu darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, jo projekti un aktivitātes turpinātu ierasto praksi ar minimālu specifisko mērķgrupu iesaisti un šī darba epizodiskumu. Tādēļ **finansējuma pieejamība jāveido kontekstā ar mācību un regulārā atbalsta pieejamību**. Papildus īpaši jāuzsver **finansējuma regularitātes un nepārtrauktības aspekts** – šobrīd darbs ar specifiskām jauniešu mērķgrupām ir epizodisks, tam maz raksturīga regularitāte un ilgtspēja. Reti kura organizācija darbu ar specifiskām jauniešu mērķgrupām veic regulāri, kā savu pamatdarbību. Tā aktualizējas tikai uz konkrētiem projektiem. Lielāka efektivitāte būtu šo aktivitāšu un darbības nepārtrauktībai. To iespējams nodrošināt, **veidojot kontekstuālu finansējuma un mācību pieejamības pieeju**.

Monitorings

Tā kā līdz šim nav veikti nedz vispārīgi, nedz padziļināti pētījumi vai izvērtējumi par darbu ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām, būtu **nepieciešams ieviest monitoringa iespējas gan statistiskam mērķgrupu kartējumam, gan arī veikto aktivitāšu un sasniegto rezultātu novērtēšanai**. Tas ļautu gan gūt vispārīgu pārskatu un priekšstatu par konkrēto mērķgrupu izplatību, gan arī izvērtēt konkrētu īstenoto aktivitāšu efektivitāti. Šis kartējums var tikt izmantots kā pamatforma statistiskam mērķgrupu pārskatam, savukārt izstrādātā "Iekļaušanas stratēģija" iekļauj būtiskākos rezultātos rādītājus (ko iespējams papildināt ar vēl citiem, kādi ir pieejami monitoringa īstenošanas laika posmos). Jāuzsver, ka arī darba ar jaunatni īstenošanu aptaujā nereti norādīts uz datu un informācijas trūkumu par specifiskajām jauniešu mērķgrupām – tās pieejamība arī netieši rosinātu darbā ar jaunatni iesaistītos aktualizēt šīs mērķgrupas un darbu ar tām.
